województwo łódzkie

Ogrodem Polski

INFORMATOR O KSZTAŁTOWANIU I OCHRONIE TERENÓW ZIELONYCH

województwo łódzkie

Rys. 1. Wybrane formy ochrony przyrody w województwie łódzkim w 2022 r.
Źródło: opracowanie BPPWŁ na podstawie Bazy Danych Obiektów Topograficznych (BDOT), Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody (CRFOP) - stan na 01.06.2022 r.

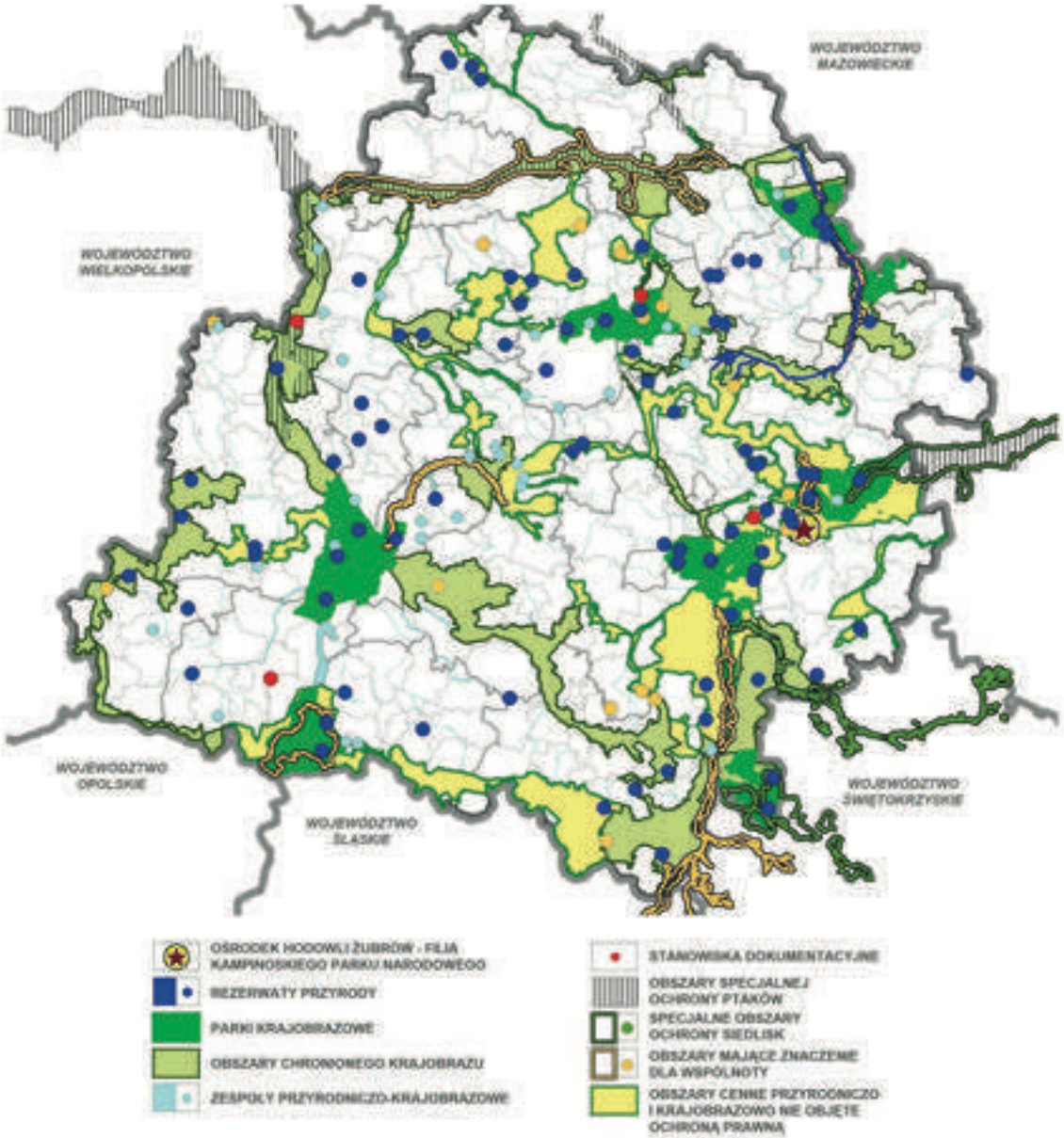

województwo łódzkie
Ogrodem Polski

Szanowni Państwo,

czy województwo łódzkie może stać się wielkim ogrodem Polski? Jestem przekonany, że tak i w tym kierunku będą zmierzać nasze intensywne działania. Zdecydowaliśmy o wpisaniu takiego celu do Strategii Województwa Łódzkiego i realizujemy nowatorski projekt „Województwo Łódzkie Ogrodem Polski".

Dla jego realizacji musimy jednak działać razem. Miano ogrodu województwo uzyska dopiero, kiedy zazieleni się w każdym swoim zakątku. I nie chodzi tutaj o posadzenie nagle hektarów lasów, ale chcemy zachęcić samorządy i wszystkich Państwa do stworzenia zielonej przestrzeni wokół Was. Mam na myśli tworzenie parków i skwerów w miastach i małych miejscowościach, ogrodów i ogródków w przestrzeni publicznej, a także na posesjach prywatnych. Zielone Łódzkie to także kwietne balkony czy ogródki działkowe.

System atrakcyjnych terenów rekreacyjnych połączonych ze sobą trasami pieszymi i rowerowymi pozwoli stworzyć lepszą przestrzeń do aktywności fizycznej, turystyki aktywnej i efektywnego wypoczynku. Wszystko razem wpłynie z kolei na poprawę stanu zdrowia mieszkańców, poprawi klimat miejsca naszego zamieszkania.

Samorząd Województwa Łódzkiego daje możliwości – tworzymy programy wsparcia finansowego dla realizacji „zielonych inwestycji", wypracowujemy strategię, zachęcamy do działania. Mam nadzieję, że informator, który Państwu oddajemy, pomoże w podjęciu decyzji o przystąpieniu do współtworzenia wielkiego ogrodu w środku Polski. Chciałbym, aby stanowił on źródło inspiracji dla wspólnot samorządowych oraz dla wszystkich Państwa z osobna, pomagał w sięganiu do źródeł finansowania. Zachęcam Państwa do korzystania z opisanych w publikacji rozwiązań i do wypracowania własnych „zielonych" pomysłów, które mogłyby stać się wzorem dla innych.

Grzegorz Schreiber
Marszałek Województwa Łódzkiego

Rys. 2. Cele proponowanych w informatorze działań powiązane ze Zintegrowanym Przedsięwzięciem Strategicznym „Zielone i aktywne Łódzkie”[1]:

- Poprawa zdrowia, sprawności psychofizycznej i jakości życia mieszkańców w każdym wieku.
- Zwiększenie konkurencyjności i atrakcyjności województwa łódzkiego pod względem warunków życia i możliwości aktywnego spędzania wolnego czasu.
- Stworzenie warunków do rekreacji, w tym rozwój bezpiecznej infrastruktury służącej aktywności fizycznej i wypoczynkowi.
- Poprawa estetyki przestrzeni publicznej.
- Poprawa dostępności terenów zieleni i połączenie ich w spójną sieć.
- Stworzenie nowoczesnego ekoregionu – ekologicznego województwa atrakcyjnego dla mieszkańców i przyjezdnych.
- Lokalna poprawa jakości powietrza i mikroklimatu, w tym obniżenie temperatury powietrza podczas upałów.
- Włączenie w system terenów zieleni osiedli mieszkaniowych położonych peryferyjnie.
- Poprawa bezpieczeństwa środowiskowego miast, w tym adaptacja do zmian klimatu, zwiększanie potencjału samooczyszczania gleb, powietrza i wody, zachowanie krytycznej dla jakości życia różnorodności siedlisk i gatunków.
- Równomierny rozwój województwa uwzględniający potencjał obszarów miejskich i wiejskich, aspekty przestrzenne, ekonomiczne i społeczne.
- Wzmocnienie tożsamości lokalnej.

[1] W Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 - Zintegrowane Przedsięwzięcie Strategiczne 1.

1. ŁÓDZKIE DZISIAJ

W rozdziale przedstawiamy sytuację w województwie łódzkim, poczynając od tych aspektów stanu zdrowotnego mieszkańców, które można powiązać z aktywnością fizyczną lub jej brakiem oraz sposobem spędzania wolnego czasu. Informacje te pozwolą lepiej zrozumieć znaczenie i cel działań opisanych w kolejnych częściach informatora. Zaproponowane działania mają pomóc rozwiązać problemy wskazane w niniejszym rozdziale.

Województwo łódzkie charakteryzuje się najgorszym w kraju stanem zdrowia mieszkańców, w tym najkrótszym trwaniem życia. Wyróżnia się przy tym na tle kraju stosunkowo dobrym wyposażeniem w infrastrukturę ochrony zdrowia. Od lat znajduje się w krajowej czołówce pod względem liczby łóżek szpitalnych oraz liczby lekarzy w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Jako **przyczyny krótszego trwania życia** w województwie łódzkim podaje się m.in.: złe nawyki, niezdrowy tryb życia, w tym małą aktywność fizyczną oraz nieregularne uprawianie sportu, co prowadzi do otyłości, cukrzycy i innych chorób.

Wyniki badań z ostatnich kilkunastu lat wskazują, że nadwaga i otyłość w polskim społeczeństwie stale wzrasta. Szacuje się, że już 64% mężczyzn w naszym kraju ma nadmierną masę ciała (wskaźnik BMI powyżej 25). W przypadku kobiet odsetek ten sięga 49%. Niepokojące są również dane dotyczące nadwagi i otyłości u dzieci i młodzieży.

Według danych NFZ chorzy na cukrzycę stanowią aż 10,1% populacji województwa łódzkiego. Pacjenci z cukrzycą żyją średnio kilka lat krócej niż przeciętnie. Najczęstszymi powikłaniami cukrzycy są schorzenia układu krążenia – z ich powodu umiera nawet 70% diabetyków. Choroba prowadzi również do udarów mózgu, niewydolności nerek, utraty wzroku oraz czucia. Szacuje się, że całkowite koszty leczenia cukrzycy sięgają w Polsce 7 mld zł, z czego ponad połowę generują koszty leczenia powikłań. W Łódzkiem w 2018 r. przeprowadzono ponad 300 amputacji u osób z cukrzycą w przeliczeniu na 1 mln dorosłej ludności.

Rys. 3. Lekarze pracujący wg podstawowego miejsca pracy na 10 tys. ludności w 2020 r.
Źródło: BDL GUS

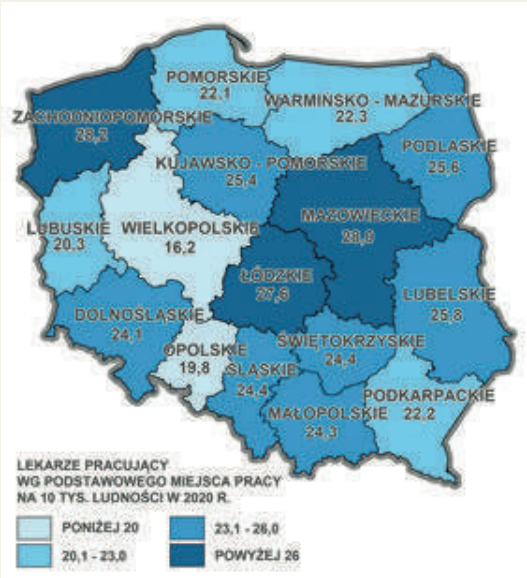

Rys. 4. Liczba chorych na cukrzycę/1000 mieszkańców
Źródło: Opracowanie własne na podstawie „NFZ o zdrowiu. Cukrzyca", Warszawa 2019

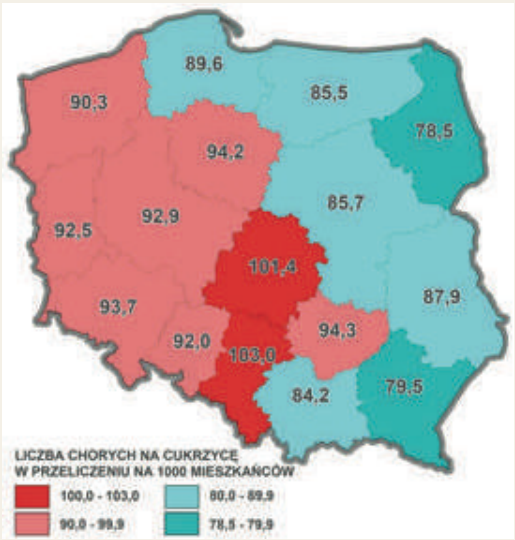

fot. Shutterstock

Zjawisko starzenia się społeczeństwa występuje niemal we wszystkich krajach rozwiniętych. Tempo, w którym przybywa osób w wieku 65 lat i więcej, sprawia, że w ciągu najbliższych dekad staniemy się jednym z najstarszych społeczeństw europejskich. W kontekście ww. danych coraz ważniejszym wyzwaniem staje się dostosowanie przestrzeni publicznych do potrzeb tych osób. Dobrze zaprojektowana przestrzeń publiczna ma tu bardzo istotne znaczenie rehabilitacyjne i włączające społecznie.

Dane zebrane podczas pandemii koronawirusa COVID-19 wskazują, że takie schorzenia jak cukrzyca (zwłaszcza źle kontrolowana), otyłość i choroby kardiologiczne w istotnym stopniu zwiększają ryzyko ciężkiego przebiegu zakażenia, a nawet mogą przyczynić się do śmierci. Podobne ryzyko zaostrzenia przebiegu niektórych przewlekłych chorób oraz wystąpienia cięższych powikłań występuje nawet w przypadku zwykłej grypy sezonowej.

W odpowiedzi na ww. problemy Samorząd Województwa Łódzkiego realizuje **szereg działań nakierowanych na poprawę sytuacji zdrowotnej**, w tym służących promocji zdrowia i profilaktyce chorób. Poprawie stanu zdrowia mieszkańców służą również działania związane z rozwojem bazy infrastrukturalnej, w tym doposażanie szpitali podległych Samorządowi Województwa. Nadal jednak istnieje potencjał poprawy w zakresie **działań profilaktycznych i rozwoju postaw prozdrowotnych** związanych ze stylem życia i spędzania czasu wolnego wśród mieszkańców województwa.

W województwie łódzkim w 2020 r. odnotowano ujemny wskaźnik salda migracji (- 0,7 na 1000 mieszkańców, 7 miejsce w Polsce). Od 2010 r. do 2020 r. liczba ludności w województwie obniżyła się o 104,5 tys. osób (4,19%). Analizy wykazały, że miasta duże i średnie w regionie cechuje przeciętny poziom konkurencyjności osadniczej. Umiarkowana ocena **atrakcyjności osadniczej** wynika m.in. z niskiej jakości przestrzeni publicznych oraz dekapitalizacji struktur mieszkaniowych i poprzemysłowych, szczególnie w historycznych centrach miast.

Społeczeństwo jest coraz bardziej mobilne. Zdarzają się, i będą się zdarzać, wyprowadzki z miasta motywowane m.in. chęcią zamieszkania w bardziej atrakcyjnym, zielonym otoczeniu. Spada liczba mieszkańców większości miast regionu. Rośnie natomiast liczba mieszkańców gmin podmiejskich (rys. 5.). Nowa zabudowa, tak w Łodzi, jak i na pozostałym obszarze województwa, rozprzestrzenia się w sposób chaotyczny, w tym również na tereny cenne pod względem przyrodniczym, ekologicznym i krajobrazowym. Skutkuje to rozpraszaniem zabudowy oraz powstawaniem osiedli mieszkaniowych bez odpowiedniej infrastruktury i dostępu do podstawowych usług. W efekcie wzrastają koszty utrzymania. Szacuje się, że narastający od lat chaos przestrzenny generuje w Polsce każdego roku kilkadziesiąt miliardów złotych dodatkowych kosztów. Jak podają naukowcy z Polskiej Akademii Nauk, mowa nawet o 84,3 mld zł rocznie (wartość na 2019 r.).

Warto zwrócić uwagę również na takie uwarunkowania województwa łódzkiego, jak najniższa w kraju lesistość i niski udział powierzchni obszarów chronionych w powierzchni województwa (przedostatnie miejsce w kraju) oraz słaba jakość wód powierzchniowych.

Rys. 5. Saldo migracji w gminach w 2020 r.
Źródło: opracowanie BPPWŁ na podstawie GUS

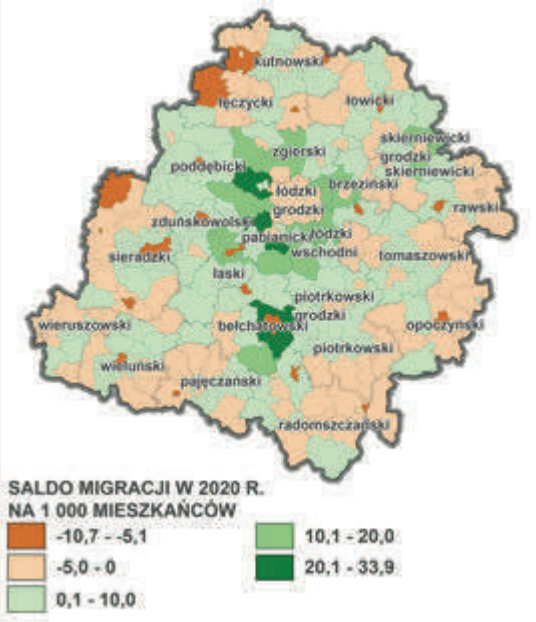

Przestrzeń publiczna zaaranżowana zielenią, służąca odpoczynkowi mieszkańców Przemyśla Fot. MS

2. KORZYŚCI Z TERENÓW ZIELENI

W rozdziale przedstawiamy korzyści wynikające z posiadania atrakcyjnych terenów zieleni, które poprawiają jakość życia mieszkańców, a nawet mogą bezpośrednio przełożyć się na wzrost wpływów do budżetów gmin.

Korzyści dostarczane przez tereny zieleni nazwano **usługami ekosystemowymi.** Są one najczęściej definiowane jako wkład naturalnych ekosystemów w szeroko pojęty dobrobyt człowieka. Celem koncepcji usług ekosystemowych jest „przetłumaczenie" przekazu nauk ekologicznych na język ekonomii.

Koncepcja ta zakłada, że możliwa jest identyfikacja świadczeń dostarczanych nam przez środowisko, a niekiedy nawet ich wycena w pieniądzu.

Rys. 6. Różnice temperatur w miastach w zależności od intensywności zieleni
Źródło: BPPWŁ, Pixabay

Wyróżnić można następujące **kategorie usług ekosystemowych:**

- **produkcyjne**, czyli produkcja takich dóbr jak żywność, woda, surowce,
- **siedliskowe**, obejmujące tworzenie siedlisk przyrodniczych,
- **regulacyjne,** takie jak poprawa jakości powietrza i regulacja klimatu, oczyszczanie wód, redukcja hałasu, amortyzacja ekstremalnych zjawisk pogodowych, pochłanianie opadów i zanieczyszczeń, zapobieganie erozji,
- **kulturowe,** jak walory estetyczne składników przyrody i krajobrazu, wartości rekreacyjne, walory dydaktyczne.

Współcześnie upowszechnia się pogląd, że usługi ekosystemowe powinny być traktowane na równi z innymi usługami publicznymi (transportowymi, medycznymi, edukacyjnymi itd.). Uwzględnianie wartości usług ekosystemowych jako naturalnego kapitału sprzyja racjonalizacji **zarządzania zasobami publicznymi.**

Przykładowo brytyjski urząd statystyczny szacuje, że pokrycie drzewami londyńskich ulic przyczyniło się w latach 2014-2018 do zaoszczędzenia 5 mld funtów tylko dzięki ochłodzeniu powietrza. Drzewa wpłynęły także na ograniczenie spadku wydajności pracy wynikającego z wysokich temperatur, co zdaniem brytyjskich statystyków pozwoliło zaoszczędzić dodatkowe 11 mld funtów.

Zajęcia sportowe na terenach zieleni podczas pikniku Województwa Łódzkiego w Zduńskiej Woli Fot. AS

Tereny zieleni stwarzają **przestrzeń do podejmowania różnych form aktywności fizycznej.** Atrakcyjność tych terenów może stanowić zachętę do prowadzenia zdrowego stylu życia. Tworzenie warunków dla indywidualnej aktywności fizycznej powinno stanowić priorytet w kontekście konieczności poprawy stanu zdrowia i długości życia mieszkańców województwa.

Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) brak codziennej aktywności fizycznej jest główną przyczyną problemów zdrowotnych w krajach rozwiniętych i dotyczy wszystkich grup wiekowych. Bez ruchu nie ma zdrowia.

Oto **korzyści, jakie przynosi regularna umiarkowana aktywność fizyczna:**

- poprawia wydolność układu sercowo-naczyniowego,
- usprawnia funkcjonowanie układu kostno-stawowego,
- obniża ciśnienie tętnicze krwi,
- poprawia elastyczność naczyń krwionośnych, zmniejsza ryzyko miażdżycy,
- redukuje o około 20-30% ryzyko udaru mózgu,
- znacząco obniża ryzyko występowania chorób nowotworowych,
- sprzyja utrzymaniu prawidłowej wagi ciała,
- zapobiega rozwojowi cukrzycy typu 2,
- polepsza pamięć, koncentrację uwagi, procesy logicznego myślenia,
- poprawia nastrój i ogólne funkcjonowanie organizmu[2].

Z badań prowadzonych przez Ministerstwo Sportu i Turystyki wynika, że zaledwie co piąty Polak spełnia kryteria WHO dotyczące minimalnej aktywności fizycznej w wolnym czasie: co najmniej 150 minut umiarkowanego albo 75 minut intensywnego wysiłku tygodniowo.

[2] Strona: https://ncez.pl/aktywnosc-fizyczna/osoby-dorosle/systematyczny-ruch-lekiem-na-stres.

Zajęcia sportowe w parku Źródliska II w Łodzi Fot. MK

Foodtruck w parku im. Adama Mickiewicza w Łodzi Fot. MG

Najkorzystniejszy wpływ na zdrowie ma regularny trening o umiarkowanej intensywności i długości. Szczególnie ważny jest **ruch na świeżym powietrzu**, na przykład szybki marsz, bieganie, jazda na rowerze, ćwiczenia rozciągające oraz wzmacniające mięśnie i układ kostno-stawowy.

Tereny zieleni przyczyniają się też do poprawy jakości powietrza i mikroklimatu. Obecność różnych form roślinności, zwłaszcza dużych drzew, w połączeniu ze zbiornikami i ciekami wodnymi w bezpośredni sposób przyczynia się do obniżenia temperatury latem i poprawy wilgotności powietrza. Zieleń wysoka odgrywa niezwykle ważną rolę m.in. w **łagodzeniu skutków tzw. miejskiej wyspy ciepła** (strefa podwyższonej temperatury na obszarach śródmiejskich).

Naukowcy ostrzegają, że długotrwałe przebywanie w upale źle wpływa na organizm i bywa niebezpieczne, zwłaszcza dla osób starszych, małych dzieci, osób z niepełnosprawnościami i ludzi z problemami oddechowymi lub chorobami układu krążenia. Zgodnie z raportem Rady Europejskiej Akademii Nauk EASAC fala upałów w Europie (głównie zachodniej) w 2003 r. przyczyniła się do śmierci ponad 70 tys. osób, a w 2010 r. – do śmierci 56 tys. osób. Dane dla Warszawy wskazują, że w latach 1975-2014 fale upałów spowodowały wzrost umieralności o 30% przy temperaturze odczuwalnej 30-40°C.

W tej sytuacji szczególnego znaczenia nabierają takie rozwiązania, jak „zielone ściany" i „zielone dachy", które pozwalają latem znacząco **obniżyć temperaturę w budynkach i ograniczyć wydatki na energię elektryczną i klimatyzację**, służąc adaptacji do zmian klimatu.

Zieleń pomaga **tłumić hałas**, w tym najbardziej uciążliwy hałas komunikacyjny. Dobrym rozwiązaniem dla zabezpieczenia przed hałasem, na przykład placu zabaw czy terenów rekreacyjnych, może być ochronny pas zieleni.

Ogród romantyczny w Arkadii Fot. MG

Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej w Przemyślu Fot. MS

Zabudowa przy parku im. H. Sienkiewicza w Łodzi Fot. MG

Magnolie w ogrodzie pałacowym w Nieborowie Fot. MN

Estetyczna funkcja zieleni należy do najłatwiej dostrzegalnych. Zieleń dostarcza nam na co dzień przeżyć estetycznych związanych z bogactwem i pięknem kształtów, kolorów, odcieni, zapachów, grą światła i cienia. Zachwycamy się zadbaną roślinnością i jej kompozycją przestrzenną. Umiejętnie dobrana zieleń współgra z zabudową, dodaje jej szyku i elegancji. Dzięki zielonym alejom można budować czytelne kompozycje i tworzyć perspektywy widokowe.

Odpowiednio ukształtowane nasadzenia, wchodząc w skład układów architektonicznych, mogą przyciągać wzrok i eksponować obiekty lub – na odwrót – ukrywać ich defekty, łagodzić skutki błędnych rozwiązań urbanistycznych. Pnącza i zieleń wysoka są stosowane jako element maskujący nieciekawe obiekty (np. magazyny, składowiska, ekrany akustyczne). Dzięki sezonowej zmienności roślin (różne odcienie zieleni, zmiana barwy liści, kwitnienie, owocowanie) wprowadzają urozmaicenie do struktury osiedli.

Dobry krajobraz miejski to krajobraz zielony, zintegrowany z architekturą, zaprojektowany z wyznaczeniem zielonych ciągów komunikacyjnych, właściwym doborem małej architektury, nawierzchni, oświetlenia, elementów wodnych. Przestrzenie objęte **„zieloną rewitalizacją”** cieszą się większym zainteresowaniem zarówno nowych inwestorów, jak i mieszkańców. Dobra jakość przestrzeni publicznych, w szczególności terenów zieleni, pomaga przyciągnąć i zatrzymać bardziej wymagających oraz lepiej zarabiających podatników, co powinno mieć znaczenie dla samorządów z uwagi na udział jednostek samorządu terytorialnego we wpływach z **podatku PIT**. Bliskość terenów zieleni jest cennym i pożądanym aspektem przy wyborze lokalizacji kupowanego mieszkania. Zatem wprowadzenie zieleni do osiedli może – paradoksalnie – zahamować „rozlewanie się” zabudowy i przynieść samorządom korzyści w postaci wzrostu wpływów z **podatku od nieruchomości**. Jednocześnie ochrona terenów zielonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gmin wpływa na atrakcyjność miejscowości nie tylko w kontekście dnia dzisiejszego, ale również jasnego sygnału dotyczącego planowania długoterminowego, które gwarantuje dobrą jakość życia również w przyszłości.

Jakość życia jest jednym z czynników konkurencyjności miast i regionów. **W województwie łódzkim, wobec umiarkowanych walorów rzeźby terenu i braku większych naturalnych akwenów, szczególnego znaczenia nabiera krajobraz kulturowy. Dobrze zaprojektowana przestrzeń, starannie dobrany, zakomponowany i utrzymany drzewostan, wysoka jakość „zielonych usług publicznych” mogą stać się atutem, wyróżnikiem i istotnym czynnikiem atrakcyjności naszego województwa.**

Woonerf na ul. 6 Sierpnia w Łodzi Fot. MS

Lewityn w Pabianicach Fot. MS

Tereny zieleni mogą z powodzeniem pełnić funkcję tzw. „trzeciego miejsca" – według terminu stworzonego przez amerykańskiego socjologa Raya Oldenburga: **„Trzecie miejsce"** to miejsce odpoczynku – nie tylko od pracy, lecz także od wykonywanych na co dzień rutynowych czynności. Jest neutralną przestrzenią, w której spędzamy wolny czas, spotykamy przyjaciół, odpoczywamy po pracy zawodowej, pracach domowych, nabieramy oddechu przy filiżance kawy (herbaty), obserwujemy i pokazujemy się innym. „Trzecie miejsca" wzmacniają w nas poczucie przynależności do otoczenia oraz więzi z innymi – znanymi lub potencjalnie bliskimi nam osobami. Są to miejsca, w których tętni życie lokalnej społeczności, gdzie rodzą się nowe pomysły, utrwalają się lub ewoluują ważne w danym środowisku wartości"[3]. Zgodnie z koncepcją „trzeciego miejsca" tereny zieleni stanowią istotny element przestrzeni publicznej, a ich znaczenie będzie rosnąć wraz z bogaceniem się społeczeństwa.

Do takich miejsc, pozwalających na kultywowanie więzi społecznych i kontakty międzyludzkie, należą m.in. woonerfy. Woonerf to rodzaj ulicy w strefie zurbanizowanej, na której położono nacisk na wysoki poziom bezpieczeństwa, uspokojenie ruchu i walory estetyczne (zapewnione m.in. dzięki obecności zieleni), przy zachowaniu miejsc parkingowych i funkcji komunikacyjnej z priorytetem dla pieszych i rowerzystów.

[3] Rembeza M. „Przestrzeń publiczna miasta europejskiego – salon miejski czy istotny element budowy programu rewitalizacji? Przykład MQ w Wiedniu", Architektura 3-A/2012.

3. ATRAKCYJNIE ZAARANŻOWANE TERENY ZIELENI

W rozdziale przedstawiamy inwestycje w zakresie kształtowania terenów zieleni, jakie warto realizować.

Wodny plac zabaw w Zgierzu - Malince Fot. AS

3.1. Ogrody rekreacyjno-sportowe

Zielone przestrzenie to najlepsze miejsce zarówno do wypoczynku indywidualnego, jak i rodzinnego. Zalety spędzania czasu na świeżym powietrzu są oczywiste. Przy projektowaniu terenów zieleni należy uwzględnić potrzeby i dobro dzieci. Mały człowiek pozbawiony kontaktu z przyrodą może doświadczać problemów związanych z koordynacją ruchową, rozwojem emocjonalnym i intelektualnym. Dzieci obserwujące przyrodę i kontaktujące się z nią uzyskują lepsze wyniki w testach i badaniach nad koncentracją i samodyscypliną[4]. Wesoła zabawa w plenerze z rówieśnikami to również świetna okazja do nauki kompetencji społecznych.

Place zabaw powinny być częściowo ocienione drzewami, aby dzieci mogły tam przebywać nawet podczas upałów. Ważna jest również woda: zdrój, mini fontanna, a zimą ślizgawka lub lodowisko. Dużym zainteresowaniem cieszą się **wodne place zabaw**, które powstają w całym kraju, np. na pabianickim Lewitynie, w Zgierzu-Malince i w krakowskim parku im. Jordana. Coraz bardziej popularne stają się naturalne place zabaw, odwołujące się do tradycyjnych wyobrażeń na temat dziecięcej zabawy. Są to miejsca z mocnymi, bezpiecznymi konstrukcjami z naturalnych materiałów (drewna, metalu), z naturalnym podłożem amortyzującym upadki i elementami przeznaczonymi nie tylko do zabaw ruchowych, ale też tematycznych. Warto uwzględnić elementy takie jak równoważnia, pajęczyny czy drabinki do wspinania, kącik muzyczny, nawierzchnie do rysowania.

Plac zabaw powinien być terenem przyjaznym dla wszystkich, angażującym nie tylko maluchy. Dla młodzieży i dorosłych przeznaczone są stoliki do gry w szachy, placyki z urządzeniami street workout, a także skateparki oraz dirtparki.

Największe znaczenie dla propagowania uczestnictwa w sporcie mają **tereny rekreacyjno-sportowe** zlokalizowane blisko miejsca zamieszkania (aby nie tracić czasu na dojazdy), ogólnodostępne (bezpłatne), dające możliwość podejmowania aktywności w towarzystwie rodziny lub znajomych, w przyjemnej, niezobowiązującej atmosferze. Przestrzenie o funkcjach sportowych i rekreacyjnych – zarówno przeznaczone dla dzieci, jak i dla dorosłych – będą działać sprawniej, jeśli zostaną połączone w spójny system powiązany zielonymi ciągami pieszo-rowerowymi (więcej na ten temat w części 3.6., str. 20).

[4] „Dlaczego przebywanie dzieci w naturze jest tak ważne" – Fundacja Rozwoju Dzieci (frd.org.pl).

W upalne dni szukamy ochłody nad wodą. Ze względu na użytkowanie turystyczne i rekreacyjne najkorzystniejsze są **kąpieliska** o czystej wodzie, z piaszczystym dnem, plażami, zapleczem sanitarnym i gastronomicznym. Również na kąpieliskach przydatne są drzewa i miejsca w cieniu. Latem na terenach zurbanizowanych cieszą się powodzeniem **zewnętrzne baseny**, które powinny być łatwo dostępne i przystępne cenowo oraz umożliwiać prowadzenie treningu pływackiego.

Parki, zwłaszcza miejskie, należą do najbardziej popularnych miejsc wypoczynku i czynnej rekreacji na świeżym powietrzu. Szczególnie wartościowe, z uwagi na zaspokajanie różnych potrzeb mieszkańców oraz wysokie walory użytkowe w relacji do zajmowanej przestrzeni, są parki kieszonkowe i linearne. Tworzenie **parków linearnych** jest jednym z bardziej interesujących współczesnych trendów w zakresie kształtowania zieleni. Są to parki o znacznie wydłużonym kształcie, przy niewielkiej szerokości założenia. Natomiast **park kieszonkowy** to publicznie dostępny park niewielkich rozmiarów.

Na terenach zieleni uprzyjemniają czas miejsca, gdzie można zjeść i napić się kawy. W parkach, w których brakuje budynków przeznaczonych na **punkty gastronomiczne**, mogą funkcjonować food trucki i kawiarnie na kółkach oferujące napoje i desery. Takie atrakcje same w sobie mogą być wystarczającym powodem, by ruszyć się z domu i pójść do parku.

Tereny zielone urozmaicają **krajobraz wiejski**, który kształtowany w sposób unikalny, z wykorzystaniem lokalnego potencjału, może stać się atutem i wizytówką gminy. Atrakcją dla mieszkańców i przyjezdnych mogą być wiejskie zieleńce, nawet nieduże, położone w centrum miejscowości, pod lasem lub nad wodą – z placem zabaw, siłownią zewnętrzną, miejscami do gier zespołowych (np. boiska lub murawy, kameralne stadiony lokalne), tereny do gry w minigolfa i bule, specjalne miejsca na ognisko lub do grillowania, a także zewnętrzne baseny czy kąpieliska, miniamfiteatry, korty tenisowe, stoki narciarskie, atrakcyjne trasy rowerowe, piesze i biegowe wytyczone przez urozmaicone obszary wraz z infrastrukturą potrzebną do wypoczynku (np. stojaki, ławki, wiaty, kosze na śmieci).

Azalie w Arboretum w Rogowie Fot. MS

Gruntowa ścieżka rowerowa Fot. ZPKWŁ

3.2. Ogrody owocowe

Kwiat jabłoni w zespole pałacowo-ogrodowym w Nieborowie

Fot. MG

Ogrody i sady są świetnym pomysłem na aranżację publicznych terenów zieleni. Coraz większym zainteresowaniem cieszą się tradycyjne odmiany drzew owocowych z całą gamą smaków, aromatów i zastosowań. Spośród jabłoni spotykanych w dawnych sadach można wyróżnić odmiany typowo deserowe, jak Malinowa Oberlandzka czy Kosztela, wykorzystywane przede wszystkim w przetworach, jak Boiken czy Antonówka, a także znakomicie nadające się do suszenia, jak Grochówka. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego w ramach projektu **„Owoce Pamięci”** powstałego z inicjatywy Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego zrealizował szereg działań związanych z zachowaniem drzew owocowych tradycyjnych odmian. W latach 2020-2022 posadzono w przestrzeni publicznej województwa łódzkiego 4000 drzew (jabłonie, grusze, wiśnie, śliwy, pigwy, czereśnie) w 74 sadach, szpalerach i alejach. Odbyły się szkolenia sadownicze i konkursy upowszechniające wiedzę o znaczeniu sadów tradycyjnych, powstało również narzędzie do ich inwentaryzacji.

Sad tradycyjny w Wólce Łasieckiej w Bolimowskim Parku Krajobrazowym

Fot. PW

Drzewa owocowe tradycyjnych silnie rosnących odmian warto sadzić pojedynczo, w grupach lub w alejach przy mniej uczęszczanych drogach. Trzeba pamiętać o starannym dobraniu siedliska, aby opadające owoce nie stanowiły problemu, a te z miejsc bardziej czystych ekologicznie mogły być zbierane i spożywane. W mieście drzewa owocowe stanowią zachwycający element dekoracyjny, szczególnie wiosną, w pełni kwitnienia.

Ogrody owocowe wchodzą w skład terenów zieleni w najbardziej prestiżowych lokalizacjach. Przykładem może być założenie ogrodowe zrealizowane niedawno w Krakowie pod Wawelem. W ogrodach wawelskich znajdują się drzewa owocowe oraz niewielka winnica. Renesansowe ogrody odtworzono w oparciu o wieloletnie badania, zwłaszcza historyczne i archeologiczne. Ogrody udostępniono do zwiedzania w czerwcu 2015 r. Od tego czasu stanowią część Muzeum Narodowego na Zamku Królewskim.

Z uwagi na rosnące zainteresowanie winiarstwem warto odtwarzać pokazowe **winnice** w miejscach, gdzie historyczne winnice istniały, jak również tworzyć nowe. W przypadku uprawy winorośli w naszej strefie klimatycznej zasadnicze znaczenie dla powodzenia uprawy ma odpowiednia lokalizacja winnicy. Winorośl przeznaczona na wino powinna być uprawiana na odpowiednio nasłonecznionych stanowiskach. Współcześnie winnice funkcjonują głównie na południu Polski. W Zielonej Górze winnica stanowi część miejskich terenów zieleni. Park Winny (Winne Wzgórze) wraz z palmiarnią to jedna z wizytówek Zielonej Góry. Nawet w województwie łódzkim w odpowiednich warunkach mikroklimatycznych funkcjonują winnice, np. w okolicy Dobronia, Rawy Mazowieckiej czy w Uniejowie. Winorośl znakomicie nadaje się również do zacieniania pergoli, altan i obsadzania południowych ścian niewysokich budynków.

Winnica miejska w Uniejowie Fot. GU

Ogrody na Wawelu w Krakowie Fot. MS

3.3. Ogrody edukacyjne

Przy instytucjach kultury, placówkach edukacyjnych lub jako odrębne inicjatywy społeczne powstają ogrody, które nie tylko dają szansę na bezpośredni kontakt z naturą, lecz pełnią również **funkcje edukacyjne.** Są polem do obserwacji przyrody i nauki ogrodnictwa, szczególnie dla dzieci, a w dobie narastających problemów ekologicznych pomagają kształtować właściwe postawy wobec natury.

Warto reaktywować przy szkołach i przedszkolach ogródki, w których dzieci poprzez zabawę, obserwację, własne doświadczanie przyrody będą miały możliwość rozwoju i spędzania większej ilości czasu na świeżym powietrzu. W Krakowie program „Ogród z klasą", skierowany do szkół podstawowych, ma na celu inspirowanie oraz wspieranie przy tworzeniu **szkolnych ogrodów**. W dodatkowej zielonej klasie dzieci obcując ze światem przyrody mogą uczyć się każdego przedmiotu.

Skansen w ogrodzie botanicznym w Łodzi Fot. MG

Do ogrodów edukacyjnych można zaliczyć **ogrody botaniczne**. Są placówkami prowadzącymi działalność naukową, posiadającymi bogate kolekcje roślin, a przy tym pełnią rolę dydaktyczną i popularyzatorską. Umożliwiają poznanie gatunków roślin rodzimych i pochodzących z innych rejonów świata oraz warunków panujących w ich naturalnym środowisku.

Warto również wspomnieć o **skansenach i wioskach tematycznych** jako formach krajobrazu kulturowego z istotnymi elementami przyrodniczymi, takimi jak kolekcje warzyw, ziół, kwiatów i owoców tradycyjnie uprawianych w wiejskich ogrodach.

Ogrody sensoryczne (ogrody zmysłów) są zwykle częścią ogrodu botanicznego, arboretum, fragmentem ogólnodostępnego parku czy terenu przyszkolnego. W ogrodzie sensorycznym wszystkie nasze zmysły są pobudzane – nie jesteśmy tylko biernymi obserwatorami, ale również możemy dotknąć, posmakować, usłyszeć i powąchać otaczającą nas roślinność. Kompozycja takich ogrodów powinna być dobrze przemyślana – żadne części roślin nie mogą zawierać toksyn, muszą być odporne na uszkodzenia mechaniczne i pobudzać zmysły. Oprócz kwiatów i warzyw w ogrodzie sensorycznym ważną rolę pełnią również aromatyczne zioła.

Park w Poddębicach Fot. GP

Warto wspomnieć w tym miejscu o parku – ogrodzie sensorycznym w Poddębicach. Formuła tej realizacji jest nieco inna niż obiektów opisanych powyżej, gdyż cały park został zaprojektowany jako ogród sensoryczny. Podzielony został na 5 części odpowiadających zmysłom, jakie posiada człowiek: słuch, dotyk, wzrok, węch, zmysł równowagi połączony z orientacją w przestrzeni. Niektóre atrakcje wymagają aktywności, jak mostki i kładki, dzwonki, echo studnie, mini labirynty roślinne. Współczesne instalacje dzięki swojej przemyślanej formie i wysokiej jakości realizacji dobrze wpisują się w przestrzeń zabytkowego parku.

Ogrody terapeutyczne tworzone są z myślą o prowadzeniu terapii pacjentów i powstają na przykład przy szpitalach lub domach opieki. Hortiterapia (ogrodoterapia), czyli terapia związana z przebywaniem i pracą w ogrodzie, jest coraz częściej polecana jako uzupełnienie innych form leczenia różnego typu schorzeń i zaburzeń, w tym w walce z chorobami psychicznymi, niepełnosprawnościami, w przypadku rekonwalescencji po przebytych urazach, udarach lub chorobach przewlekłych.

Współczesne ogrody historyczne są zaprojektowane w nawiązaniu do danej epoki (na przykład ogród średniowieczny, renesansowy, barokowy) z zastosowaniem ścisłych kanonów kompozycji. Najlepiej lokalizować takie ogrody w miejscach, gdzie dawniej istniały, przy okazji rekonstrukcji historycznych założeń pałacowo-parkowych. Godne odtworzenia są również ogrody klasztorne, pełne symboli, które odzwierciedlały oczarowanie człowieka światem jako dziełem Boga. Elementem ogrodu były wirydarze, przeznaczone do wypoczynku i duchowego doskonalenia się, oraz herbularius (hortus medicus) do uprawy roślin leczniczych i przyprawowych, otoczony murem. Ogrody w stylu francuskim, angielskim, włoskim czy japońskim powinny korespondować z architekturą, której towarzyszą, a także otaczającym krajobrazem. W ogrodach tematycznych można również tworzyć kolekcje roślin kulinarnych, zielarskich, barwierskich czy kosmetycznych.

Ogród Zmysłów w Poddębicach Fot. GP

3.4. Zabytkowe formy zieleni

Park miejski w Skierniewicach Fot. MS

Ogrody i parki mogą stanowić unikalne dzieła sztuki, łączące elementy żywe i nieożywione zgodnie z kreatywną koncepcją ich twórcy. Założenia zieleni są kompozycją czterowymiarową, a czas jest wymiarem, w którym zmienia się zarówno obraz całości, jak i poszczególne elementy – zwłaszcza w związku ze specyfiką materiału roślinnego. Rośliny jako żywy twór przechodzą cykle rozwojowe: rosną, rozsiewają się, zamierają, a przy tym różne gatunki i odmiany mają własną charakterystykę ze względu na rozmiary, pokrój, barwy, warunki uprawy.

Podobnie jak nie wchodzi się dwa razy do tej samej rzeki, tak ten sam ogród z każdą wizytą jest inny. Inaczej wygląda w różnych porach dnia czy roku (zmienność plastyczna), ewoluuje też z upływem czasu (zmienność kompozycyjna w wyniku działania człowieka lub natury). Niszczycielskiemu działaniu płynących lat podlegają również ścieżki, budynki, mała architektura, układy wodne. Przemiany w starych ogrodach czy parkach mogą być wynikiem następujących po sobie epok czy nurtów, albo degradacji czy utraty funkcjonalności.

Ochrona zabytkowych ogrodów jest elementem ochrony dziedzictwa kultury. Prawidłowo wykonana rewaloryzacja ma na celu przywrócenie pierwotnego charakteru założenia ogrodowego poprzez odtworzenie „ducha miejsca", klimatu epoki, w której zostało zaprojektowane – z dbałością o szczegóły, przy poszanowaniu substancji zabytkowej i uwzględnieniu współczesnych realiów. W przypadku starych parków i ogrodów niezbędne w tworzeniu projektu rewaloryzacji są wnikliwe badania historyczne. Trzeba sięgnąć do oryginalnej dokumentacji projektowej kompozycji ogrodowej. Jeśli dokumentacja taka nie jest dostępna, należy oprzeć się na materiałach historycznych (stare plany, obrazy, fotografie, widokówki, opisy, mapy) oraz przyjrzeć się elementom kompozycyjnym widocznym jeszcze w terenie. Przed podjęciem decyzji o aranżacji przestrzeni, doborze i rozmieszczeniu roślin oraz małej architektury warto przestudiować literaturę na temat urządzania założeń ogrodowych z danego okresu, typu, stylu ogrodu (np. naturalistyczny ogród angielski czy symetryczny, uporządkowany ogród francuski), na zasadzie analogii lub prawdopodobieństwa. Zalecana jest konsultacja z ekspertami z dziedziny architektury krajobrazu czy ogrodów historycznych.

Ważne jest budowanie świadomości społecznej co do wartości artystycznej, historycznej i przyrodniczej ogrodów zabytkowych oraz uzmysłowienie ich potencjału jako obiektów generujących ruch turystyczny i powodu do dumy dla mieszkańców. Warto wspomnieć w tym kontekście o tak cennym zasobie, jakim są parki podworskie, zwłaszcza te we własności samorządów gmin.

3.5. Zielone enklawy

Tworzenie zielonych przestrzeni publicznych jest wyzwaniem dla współczesnych miast. Na obszarach mocno zurbanizowanych zwykle trudno jest wygospodarować większą przestrzeń. Dlatego cenne są również mniejsze formy zieleni, jak **parki kieszonkowe i zielone pasaże**. Na podwórkach kamienic, poprzez odpowiedni dobór roślin, nawierzchni, elementów małej architektury często udaje się stworzyć estetyczną przestrzeń o przyjaznym mikroklimacie.

Ogrody wertykalne i pnącza **(tzw. zielone ściany)** pozwalają na wprowadzenie dodatkowej zieleni i mogą być neutralne dla murów[5]. Pnącza na ścianach tworzą enklawy bujnej zieleni, dodając budynkom uroku i przytulności. Niektóre z szybko rosnących pnączy w ciągu zaledwie kilku sezonów są w stanie wyprodukować więcej liści niż duże drzewo.

Pomiary dokonywane kamerami termowizyjnymi wskazują, że porośnięte bluszczem ściany nagrzewają się nawet o kilkanaście stopni mniej od tych odsłoniętych. Dlatego nie tylko drzewa, ale też zielone dachy i okryte pnączami ściany chronią przed upałem latem oraz utratą ciepła zimą. Może to dawać wymierne korzyści finansowe związane z oszczędnością energii zużywanej przez klimatyzację i zmniejszeniem kosztów ogrzewania.

Obsadzanie **ekranów dźwiękochłonnych** pnączami jest świetnym sposobem na ograniczenie hałasu i ilości spalin pochodzących z ruchu ulicznego. Liście absorbują zanieczyszczenia, zarówno pyłowe jak i gazowe, redukując w ten sposób ich stężenie w powietrzu.

Winobluszcz trójklapowy na elewacji Muzeum Narodowego we Wrocławiu Fot. MS

Pnącza na budynku w kampusie Politechniki Łódzkiej Fot. MG

[5] Jackiewicz B., Borowski J. „Rośliny pnące na budynkach zabytkowych", Ochrona Zabytków, nr 4 z 1999 r.

Zielone miejsce odpoczynku w Lubece Fot. MS

Pożyteczną inicjatywą jest instalowanie **budek dla ptaków i nietoperzy**. W ten sposób w ramach działań na przykład na rzecz ochrony gatunkowej jerzyków można przyczynić się do redukcji ilości komarów, a ograniczenie populacji tych owadów zachęci mieszkańców do częstszego korzystania z terenów zieleni.

Ogrodnictwo miejskie to sposób na bliski kontakt z naturą, która w mieście jest dobrem deficytowym. Oprócz znanych od dawna **ogrodów działkowych** (które z reguły są terenami dostępnymi tylko dla właścicieli działek) coraz bardziej popularne stają się ogrody społeczne (społecznościowe).

Ogrody społeczne umożliwiają wspólnotową uprawę roślin ozdobnych i jadalnych, a zarazem spędzenie czasu na powietrzu w otoczeniu zieleni, aktywny lub bierny wypoczynek, budowanie więzi społecznych, integrację sąsiedzką i aktywizację społeczności lokalnej. Ogrody społeczne zakładane są przeważnie na gruntach należących do gminy. Najczęściej są one inicjowane oddolnie przez okolicznych mieszkańców, nieformalne grupy, organizacje pozarządowe. Trwałe są ogrody, które mają lidera (lub liderów) – osobę, która daje systematyczny impuls do działań, inicjuje spotkania etc.

Atrakcyjność **terenów wiejskich** wzbogaci mozaika barw swojskich kwiatów przy domach, możliwość spróbowania owoców prosto z krzaka oraz aromatycznych ziół z przydomowych ogrodów. W takich miejscach można zapomnieć o problemach i zwyczajnie cieszyć się pięknem przyrody. Cenne są tu zwłaszcza gospodarstwa ekologiczne oraz agroturystyczne, szczególnie te o bardziej tradycyjnych formach architektonicznych.

Istotnym kierunkiem działań na terenach wiejskich jest zwiększanie powierzchni lasów, tworzenie **zadrzewień śródpolnych**, żywopłotów i pasów wiatrochłonnych, które nie tylko urozmaicają krajobraz, ograniczają prędkość wiatru, ale także wpływają na wzbogacanie różnorodności biologicznej. Zadrzewienia śródpolne stanowią schronienie dla owadów zapylających, ptaków owadożernych oraz innych pożytecznych zwierząt – podobnie jak miedze, fragmenty nieużytków, oczka wodne, tereny podmokłe.

Latolistek cytrynek w ogrodzie botanicznym w Łodzi Fot. MG

Rys. 7. Zielona sieć Hamburga
Źródło: Grünes Netz Hamburg

3.6. Zielona Sieć

Zielona Sieć to system połączonych, wielofunkcyjnych terenów zieleni, uzupełnionych ciągami atrakcyjnych tras pieszych i rowerowych. System może obejmować: parki, zieleńce, obiekty sportowe, kąpieliska, lasy, łąki, pola, ogrody, sady, a nawet ogródki działkowe – zarówno na terenach miejskich, jak i pozamiejskich. Zielona Sieć opiera się na idei parku linearnego (patrz str. 12).

Zielona Sieć dostarcza nam największego bogactwa cennych usług ekosystemowych. Ponadto w linearny układ Zielonej Sieci łatwo wpisać ścieżki spacerowe, biegowe i rowerowe, które pozwolą przemieszczać się z dala od ruchu samochodowego (spalin i hałasu). Powstanie Zielonej Sieci będzie sprzyjało indywidualnej aktywności fizycznej. Zielona Sieć – podobnie jak parki linearne – to także zwiększenie powierzchni styku zieleni z zabudową, a takie sąsiedztwo jest korzystne dla inwestycji mieszkaniowych.

Tereny Zielonej Sieci powinny posiadać infrastrukturę służącą do jazdy na rowerach, spacerowania, wypoczynku czynnego oraz wypoczynku biernego, gdzie można się zatrzymać, usiąść, zjeść, napić i odpocząć. Rozmieszczenie i rodzaj nasadzeń, przebieg dróg rowerowych i ścieżek dla pieszych, mosty, pomosty, punkty i osie widokowe, elementy infrastruktury sportowej, wiaty, sanitariaty, punkty gastronomiczne, miejsca odpoczynku warto starannie zaplanować pod względem architektury krajobrazu oraz komfortu użytkowników.

Przykładem projektu opartego na Zielonej Sieci jest krakowski projekt „Wisła łączy". Zakłada on kompleksowe zagospodarowanie bulwarów nad Wisłą i terenów wzdłuż jej dopływów, aby połączyć w nowy sposób całe miasto i wykorzystać potencjał Zielonej Sieci jako alternatywną trasę komunikacyjną dla rowerzystów, rolkarzy oraz pieszych. Nowe bulwary wzdłuż Wilgi, Rudawy, Dłubni, Prądnika oraz Białuchy uzupełniają już istniejącą, bogatą sieć nadrzecznych dróg rowerowych Krakowa i będą służyć mieszkańcom, przy jednoczesnym zachowaniu walorów przyrodniczych. Dzięki stworzeniu ciągłych tras pieszo-rowerowych mieszkańcy będą mogli szybko i bezpiecznie przemieszczać się po mieście.

Warto tak aranżować przestrzenie, aby wykorzystać naturalne uwarunkowania do tworzenia ciekawych układów kompozycyjnych, w tym m.in. osi oraz punktów widokowych. Zielone Sieci w miastach mogą stanowić początek dla podmiejskich szlaków turystyki rowerowej i pieszej.

Drogi dla rowerów powinny być racjonalnie zaprojektowane, zapewniać komfort i bezpieczeństwo oraz zachęcać do ich użytkowania:

- Ścieżki rowerowe warto projektować w oddaleniu od ruchliwych arterii komunikacyjnych. W przypadku braku odpowiedniej rezerwy terenu należy odseparować ścieżki rowerowe od jezdni i chodników barierkami lub słupkami. Dobrą praktyką jest oddzielanie dróg rowerowych od samochodowych pasami zieleni.
- Ścieżki rowerowe na terenach podmiejskich powinny być przejezdne. Rowerzyści chętnie skorzystają z dróg gruntowych, o ile nie będą zanadto piaszczyste, a błotniste miejsca, na których tworzą się kałuże – zostaną zasypane. Należy też pamiętać, by przycinać pokrzywy i krzewy rosnące na poboczach, by nie przeszkadzały użytkownikom. Najlepszym rozwiązaniem będą drogi asfaltowe, które pozwalają szybko pokonywać długie odcinki tras. Są wygodne zwłaszcza dla rowerzystów poruszających się z ekwipunkiem.
- Ścieżki rowerowe należy projektować w sposób jak najmniej kolizyjny z drogami i chodnikami. Mimo skrzyżowania z drogami samochodowymi powinny umożliwiać nieprzerwaną i bezpieczną jazdę. Wykorzystać można rozwiązania infrastrukturalne w postaci wiaduktów kolejowych czy mostów nad dolinami rzecznymi w celu zaprojektowania bezkolizyjnego skrzyżowania, prowadząc ścieżkę rowerową wzdłuż rzeki, pod wiaduktem czy mostem. Projektując nowe inwestycje drogowe i kolejowe oraz przebudowę istniejących dróg i linii należy uwzględniać tereny Zielonej Sieci i drogi rowerowe. W miejscach, w których utworzenie dwupoziomowych skrzyżowań będzie niemożliwe, warto zadbać o dobre oznaczenie kolizyjnych punktów i wprowadzenie tam urządzeń uspokojenia ruchu samochodowego.
- Drogi dla rowerów w miarę możliwości powinny być skomunikowane ze stacjami Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej.
- Roślinność w sąsiedztwie dróg dla rowerów może spełniać wiele funkcji – od estetycznej, umilającej jazdę, po izolacyjną – zapewniającą bezpieczeństwo i odseparowanie użytkowników dróg oraz ścieżek.

Droga pieszo-rowerowa w parku im. A. Mickiewicza w Sieradzu

Fot. AS

Droga rowerowa w gminie Kleszczów

Fot. MS

Wieża widokowa w Glinnie Fot. MS

Widok z wieży widokowej w Glinnie Fot. MS

Ciekawym elementem Zielonej Sieci są punkty widokowe. W województwie łódzkim nie ma wielu naturalnych wzniesień oferujących rozległy widok na okolicę, dlatego godne uwagi jest zwiększanie lokalnej atrakcyjności turystycznej poprzez tworzenie wież widokowych.

Wieże i punkty widokowe są doskonałym celem wycieczek. Dzięki nim wysiłek fizyczny zostanie wynagrodzony atrakcyjnymi widokami. Pozwalają dostrzec panoramę, której nie widać z poziomu przechodnia, zwłaszcza na zalesionym terenie.

Do podobnych celów można przystosować na przykład wieże kościelne, wieże ratuszowe, budowle obronne, wieże ciśnień. Ciekawą propozycją jest tworzenie punktów widokowych na sztucznych wzniesieniach, które wzbogacą krajobraz województwa łódzkiego. Zimą mogą one służyć rekreacji, pełniąc funkcję stoku narciarskiego. W obu przypadkach obiekty te powinny być sytuowane w najwyższym punkcie okolicy i przewyższać korony otaczających drzew. Punkt widokowy może być wyposażony w urządzenia obsługi ruchu turystycznego oraz infrastrukturę informacyjno-porządkową. W województwie łódzkim atrakcyjne wieże widokowe zbudowano w miejscowościach Glinno i Proboszczowice. Wieże oferują spektakularny widok na dolinę Warty i są chętnie odwiedzane przez mieszkańców oraz turystów.

Wieża widokowa na Górze Dzikowiec Fot. MS

Kapliczki w komunalnym Lesie Łagiewnickim w Łodzi Fot. MS

Błonia w Krakowie Fot. MS

Dobrym i relatywnie tanim rozwiązaniem, sprawdzającym się zwłaszcza na rozległych terenach, są **lasy komunalne, parki leśne i błonia.**

Jest to zieleń w dużym stopniu naturalna, kształtowana z minimalnym udziałem człowieka (nieurządzona), a zatem niskokosztowa. Tylko w początkowym okresie zagospodarowania wskazane są większe nakłady na nasadzenia i infrastrukturę w postaci utwardzonych ścieżek, siedzisk, koszy na śmieci, wiat, miejsc piknikowych. Dobrze rozplanowane i celowo ukształtowane świetnie nadają się do dopełniania systemu Zielonych Sieci.

Obszary leśne mogą być tym bardziej atrakcyjne, gdy położone są blisko miejsca zamieszkania. W Szwecji funkcjonuje tzw. „närskog" („**las pobliski**"), który wydaje się idealnym modelem lasu komunalnego: „To las, który leży w pobliżu ludzkich osiedli i zabudowań. Może leżeć też w bliskości szkół, przedszkoli, domów opieki społecznej czy obiektów rekreacyjnych (...). Jego geograficzne granice i wielkość zależą od warunków lokalnych, ale jako granicę uznaje się odległość 300 m od ludzkich zabudowań. Las typu „närskog" jest bardzo ważny dla dzieci, ludzi chorych czy starszych, którzy nie mogą odejść dalej niż kilkaset metrów od zabudowań.

Ma on ścieżki i miejsca odpoczynku. Gospodarka leśna w takim lesie powinna odbywać się w małej skali (...), wiek rębności powinien być podwyższony, a ilość pozostawionych starych drzew wysoka"[6].

Lasy komunalne i parki leśne, w których priorytetem nie jest produkcja drewna lecz inne usługi ekosystemowe, mogą być miejscem przywracania siedlisk rodzimych gatunków fauny i flory, w tym wielu zagrożonych gatunków.

Na terenach zieleni wielu miast rozpościerają się rozległe łąki i trawniki, na których mieszkańcy latem rozkładają koce i urządzają pikniki. Przykładem takiego założenia są krakowskie Błonia czy Rówień Krupowa w Zakopanem.

Błonia dają przestrzeń, panoramę, perspektywę, pozwalają wyeksponować wartościowe obiekty. Często stanowią też miejsce organizacji imprez masowych: sportowych, muzycznych i innych wydarzeń plenerowych, jak konkursy i wystawy. Warto więc zaplanować otwartą przestrzeń i zachować ją, zabezpieczając przed zabudową.

[6] Ciura T. „Jakie powinny być lasy koło miast?", Monitor Leśny: www.forest-monitor.com.

Sulejowski Park Krajobrazowy Fot BPPWŁ .

4. PROJEKT NATURA – FORMY OCHRONY PRZYRODY

W rozdziale prezentujemy niskokosztowe i wielkoskalowe alternatywy dla przedsięwzięć omówionych w poprzednim rozdziale. Przedstawiamy tu podstawowe informacje na temat ustanawiania form ochrony przyrody jako działań wspierających rozwój obszarów wypoczynku i rekreacji.

Obszary cenne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, zwłaszcza te położone w dolinach głównych rzek: Warty, Pilicy i Bzury oraz ich ważniejszych dopływów, stanowią **rdzeń systemu Zielonej Sieci w województwie łódzkim** (patrz rys. nr 1). Tereny te powinny być w jak największym stopniu objęte ochroną prawną ze względu na zagrożenie zmianami środowiska powodowanymi przez człowieka, dla zachowania wartości krajobrazu i różnorodności biologicznej. Jednym z powodów rozszerzania ochrony na nowe tereny – poza zachowaniem ostoi przyrodniczych i korytarzy ekologicznych – jest chęć zachowania potencjalnej rezerwy terenów wypoczynkowych na przyszłość. Troska o rozwój i utrzymanie różnorodnych form ochrony przyrody i krajobrazu na obszarach wiejskich i podmiejskich sprzyjać będzie rozwojowi turystyki weekendowej i agroturystyki, a także budowaniu dobrej marki miejscowych produktów rolnictwa, zwłaszcza ekologicznego.

Przyrodę i krajobraz można chronić dzięki szerokiej gamie narzędzi przewidzianych przepisami prawa. Na mocy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody w Polsce funkcjonuje **10 form ochrony przyrody:**

ustanawiane w drodze uchwały rady gminy:

- pomniki przyrody,
- użytki ekologiczne,
- zespoły przyrodniczo -krajobrazowe,
- stanowiska dokumentacyjne,

ustanawiane przez sejmik województwa:

- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,

Sulejowski Park Krajobrazowy Fot. BPPWŁ

Dąb - pomnik przyrody w Dłutowie Fot. MG

ustanawiane przez instytucje krajowe:

- parki narodowe,
- rezerwaty przyrody,
- obszary Natura 2000 (ustanawiane z udziałem Komisji Europejskiej),
- ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Niektóre ze wskazanych tu form ochrony przyrody (cztery pierwsze) mogą być ustanawiane na szczeblu gminy i stanowić ważny element Zielonych Sieci w powiecie, gminie lub miejscowości. Formy te mają tę zaletę względem projektów przedstawionych w poprzednim rozdziale, że prawie nie wymagają nakładów na utworzenie i utrzymanie. Im mniej ingerencji człowieka – tym lepiej!

Aby ochrona przyrody była skuteczna, nie może być wyłącznie domeną specjalistów i instytucji branżowych. Działania podejmowane w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu muszą dotyczyć przede wszystkim skali lokalnej – lokalnej przyrody i lokalnych społeczności oraz samorządów. Ogromne znaczenie będą mieć zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z obowiązującym prawem do zadań własnych gmin należą kwestie ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody, a w przypadku województw – zagospodarowania przestrzennego, ochrony środowiska i przyrody. Daje to podstawy do ochrony krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Poszczególne formy ochrony przyrody nie są rozłączne i mogą nakładać się na siebie. Pomniki przyrody mogą występować samodzielnie lub na obszarze innej formy ochrony, np. rezerwatu, a rezerwaty mogą występować na obszarze parku krajobrazowego.

W dalszej części prezentujemy wybrane formy ochrony przyrody - w pierwszej kolejności te, które mogą być stanowione przez gminy.

4.1. Pomniki przyrody

Najpowszechniejszą formą ochrony przyrody w Polsce jest pomnik przyrody. **Pomnikami przyrody** są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów: okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie.

Pomnik przyrody - buk zwyczajny 'Purpurea' Fot. MG w parku im. Klepacza w Łodzi

Najczęściej pomnikami przyrody są drzewa zwracające uwagę potężnymi rozmiarami, pokrojem, wiekiem czy historią. Pomnikowe drzewa to atrakcja krajoznawcza chętnie oglądana i fotografowana. Niektóre z nich mają swoje imiona lub upamiętniają dawne zdarzenia i ludzi (np. lipa Reymonta w Prażkach w gminie Będków). Mogą do nich prowadzić szlaki turystyczne i ścieżki przyrodnicze. Ich stan i wygląd bliskiego otoczenia mają wpływ na opinię o gospodarzach terenu. Częstymi miejscami występowania pomnikowych drzew są parki miejskie i podworskie oraz cmentarze. Liniowy charakter mają pomnikowe aleje drzew, które stanowią ważny element krajobrazu kulturowego, szczególnie na obszarach wiejskich oraz są korytarzami ekologicznymi.

4.2. Użytki ekologiczne

Użytek ekologiczny Rzeka Grabia

Fot. ZPKWŁ

Użytki ekologiczne to zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew, krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze, stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt, grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Mokradła, piaszczyste, skaliste miejsca, płaty muraw, stromizny i inne tereny zaliczane do nieużytków mogą być nieprzydatne dla gospodarki rolnej lub leśnej, ale mają duże znaczenie dla zachowania rodzimej flory, fauny oraz lokalnych ekosystemów. Ze względu na niewielkie areały i zazwyczaj mniejszą rangę ich walorów przyrodniczych nie mogą być objęte ochroną rezerwatową. Wyróżniają się odmiennymi warunkami ekologicznymi wśród wielkoobszarowych przestrzeni zajętych przez użytki rolne, lasy, zagospodarowane wody - co sprawia, że są siedliskiem niektórych gatunków roślin albo schronieniem i miejscem rozrodu dla zwierząt (np. ptaków, płazów). Niektóre typy użytków ekologicznych (np. wrzosowiska, murawy, łąki) mogą wymagać ochrony czynnej, np. koszenia, ekstensywnego wypasu zwierząt.

4.3. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

Zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi (zpk) są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne. Na te walory składają się zarówno elementy przyrodnicze (rzeźba terenu, wody, pokrywa roślinna), jak i wytwory kultury (w tym zabytki, zabudowania, drogi, ogrody, wnętrza krajobrazowe). Uznanie za zespół przyrodniczo-krajobrazowy jest uzasadnione wtedy, kiedy kilka tych elementów występuje w powiązaniu jako kompozycja przestrzenna, a obszar jest dostępny do zwiedzania. Wiele z zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w województwie łódzkim obejmuje doliny rzek, strefy krawędziowe z terenami rolniczymi i osadniczymi. Podobnie jak inne formy ochrony przyrody zpk pełni dwojaką funkcję: chroni pewne wartości oraz przyciąga uwagę na dany teren i promuje jego walory. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe stanowią szczególnie skuteczne narzędzie budowania Zielonych Sieci w gminach.

Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Dolina Mrogi, Lisowice Fot. HA

4.4. Obszary chronionego krajobrazu

Obszar chronionego krajobrazu (OChK) obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych[7]. Status OChK nadano terenom wyróżniającym się specyficznymi, charakterystycznymi dla danego regionu cechami krajobrazu. Uwzględniono przy tym stopień przekształcenia terenu oraz zmienność i różnorodność siedliskową. OChK zajmują różnej wielkości tereny, zwykle rozległe, obejmujące pełne jednostki środowiska przyrodniczego, takie jak kompleksy leśne, doliny rzeczne, torfowiska, ciągi wzgórz, pola wydmowe. Obszary chronionego krajobrazu są formą ochrony przyrody o niewielkich rygorach ochronności i są przeznaczone głównie na rekreację, a działalność gospodarcza podlega tylko niewielkim ograniczeniom.

Nadwarciański Obszar Chronionego Krajobrazu - Zalew Jeziorsko Fot. MS

4.5. Rezerwaty przyrody

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi[8]. Rezerwaty przyrody, podobnie jak parki narodowe, przeznaczone są na cele ochrony przyrody oraz prowadzenia badań naukowych, a dostęp do nich osób postronnych jest mniej lub bardziej ograniczony. Udostępnienie rezerwatów przyrody dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych może mieć miejsce, o ile nie wpływa negatywnie na przyrodę. Na terenie rezerwatu może być również wyznaczony obszar ochrony ścisłej, w którym obowiązuje całkowite i trwałe zaniechanie bezpośredniej ingerencji człowieka w stan ekosystemów, tworów i składników przyrody oraz w przebieg procesów przyrodniczych.

[7]Art. 23 ust. 1 Ustawy o ochronie przyrody.
[8]Art. 13. ust. 1 Ustawy o ochronie przyrody.

Rezerwat przyrody Parowy Janinowskie Fot. BPPWŁ

4.6. Parki krajobrazowe

Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju[9]. Parki krajobrazowe chronią obszary o dobrze zachowanych zasobach przyrodniczych oraz krajobrazie zbliżonym do naturalnego, takie jak lasy, siedliska podmokłe (torfowiska, mokradła, wilgotne łąki), pojezierza, dorzecza, fragmenty wybrzeża morskiego, wyżyny, pogórza, masywy górskie. W obrębie parków krajobrazowych znajdują się także krajobrazy kulturowe z zabytkami architektury ludowej, tradycyjną zabudową i sposobem użytkowania ziemi. W przypadku parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu przyjmuje się zasadę powszechnego dostępu do zasobów przyrodniczych i krajobrazowych na potrzeby turystyki i wypoczynku. Grunty rolne i leśne oraz inne nieruchomości znajdujące się w granicach parku krajobrazowego pozostawia się w gospodarczym wykorzystaniu.

[9] Art. 16 ust. 1 Ustawy o ochronie przyrody.

Przedborski Park Krajobrazowy, Żeleźnica

Fot. BPPWŁ

5. PLANOWANIE, REALIZACJA I UTRZYMANIE TERENÓW ZIELENI

W rozdziale przekazujemy wskazówki na temat planowania inwestycji (w tym omówienie wybranych metod, procedur, instrumentów i koncepcji związanych z kształtowaniem terenów zieleni), doboru roślin i utrzymania nasadzeń oraz zaangażowania mieszkańców. Informacje przedstawione poniżej są wspólne dla różnych typów przedsięwzięć określonych w rozdziale trzecim, a częściowo również w rozdziale czwartym.

5.1. Planowanie inwestycji w zakresie terenów zieleni

Przystępując do zagospodarowania obszaru przeznaczonego pod tereny zieleni najprawdopodobniej będziemy mieć już wstępne wyobrażenie o tym, jak ten obszar urządzić. Będzie to często kontynuacja obecnych funkcji, wykorzystanie istniejących walorów (jak np. ukształtowanie terenu, cieki i zbiorniki wodne, okazałe drzewa, istniejąca i planowana zabudowa) lub realizacja zgłoszonych potrzeb i pomysłów.

Inspirujące dla włodarzy może być przeprowadzenie konkursu na projekt studialny zagospodarowania nowych przestrzeni. Celem konkursu powinno być wypracowanie koncepcji, planów i wizualizacji, które mogłyby być zastosowane lub stanowić inspirację przy opracowaniu finalnych projektów. Warto stosować też różnorodne metody partycypacji społecznej oraz zapewnić udział ekspertów w procesie planowania. Rozmowa z doświadczonym praktykiem w danej dziedzinie nieraz pozwoli zaoszczędzić kosztów, czasu i niepowodzeń. Na tym etapie należy oszacować i zapewnić **akceptowalny koszt** realizacji projektu oraz utrzymania go po zakończeniu inwestycji.

Styl założeń zieleni, infrastruktury i małej architektury powinien być przemyślany i spójny – w szczególności dotyczy to obszarów historycznych. Meble parkowe – funkcjonalne, wygodne, a przy tym wyraziste, jednolite i atrakcyjne stylistycznie, w połączeniu z dobrze zaprojektowaną zielenią – mogą sprawić, że nieciekawe miejsce w krótkim czasie bardzo zyska na atrakcyjności.

Baszta w parku Klickiego w Łowiczu Fot. MS

Leśna część parku w Wejherowie Fot. MG

Zalew Zakrzówek w Krakowie Fot. MS

Zdaniem ekspertów spadek liczby mieszkańców większości miast w Polsce w najbliższych latach będzie stałym zjawiskiem. **Erozja miast** spowodowana depopulacją, przemianami ekonomicznymi i suburbanizacją wymusi wyjście poza ramy dotychczas realizowanych **działań rewitalizacyjnych.** Z perspektywy samorządów lokalnych kluczowe jest wypracowanie takiej koncepcji rozwoju, która będzie wykorzystywać proces kurczenia się jako czynnik umożliwiający poprawę jakości życia oraz optymalizację kosztów utrzymania.

Wobec rosnących kosztów utrzymania infrastruktury i obsługi zamierających terenów wskazana staje się korekta układu przestrzenno-funkcjonalnego, oparta na **idei miasta zwartego**, oraz poprawa jakości przestrzeni w ramach ich regeneracji (co może wiązać się z przejęciem zdegradowanych terenów przez samorząd i wyburzeniami).

Regeneracja jest przy tym pojęciem szerszym od rewitalizacji, obejmuje zarówno rewitalizację, jak i ponowne wykorzystanie obszarów opuszczonych, niezamieszkałych, zdegradowanych. Regenerować można np. tereny pokolejowe, poprzemysłowe, pogórnicze, powojskowe. Regeneracja – w przeciwieństwie od rewitalizacji – może służyć celowej gentryfikacji, np. tworzeniu nowych osiedli, centrów biznesowych czy terenów rekreacyjnych. To ostatnie może odbywać się poprzez projekty typu „Miejska Natura", polegające na wprowadzeniu do przestrzeni zabudowanych terenów półnaturalnych (np. lasy, murawy, łąki kwietne).

Nowe zielone oblicze zyskują obszary poeksploatacyjne. W Krakowie poprzez zalanie nieczynnego kamieniołomu wapienia **Zakrzówek** utworzono w 1992 r. atrakcyjny krajobrazowo zbiornik wodny, a tuż przy zachodniej granicy Krakowa, we wsi Budzyń (gm. Liszki), znajduje się zalew „Na Piaskach", popularnie nazywany zalewem **Kryspinów**, powstały poprzez zalanie kopalni piasku i żwiru.

Zalew Kryspinów Fot. MS

Realizacja dużych projektów z zakresu rewitalizacji i regeneracji miast w Unii Europejskiej często odbywa się w ramach organizacji wystaw typu EXPO, a w Niemczech również przy okazji organizacji krajowych i regionalnych wystaw ogrodniczych. Niemieckie **wystawy ogrodnicze** są organizowane nie w jednym, stałym miejscu, ale jako wydarzenia odbywające się w różnych miastach. Prezentację najnowszych osiągnięć ogrodnictwa łączy się z działaniami na rzecz rekultywacji terenów zdegradowanych i tworzeniem nowych zielonych przestrzeni, które po zakończeniu ekspozycji są udostępniane mieszkańcom w formie parków publicznych.

W Polsce przykładem rewitalizacyjnego przedsięwzięcia zakończonego ogromnym sukcesem są **krakowskie Planty**. W miejscu, w którym teraz są Planty, stały kiedyś potężne mury i fortyfikacje z szeroką na 8 metrów i głęboką na 3 metry fosą, która wypełniona była wodą z Rudawy. Na początku XIX w. był to już jednak tylko grząski i zaniedbany teren, pełniący funkcję śmietniska i ujścia ścieków. „Wzdłuż murów miasta rozciągały się szerokim pasem rowy (fosy). Przestrzeń ta była prawie niedostępna i bagnista, zasypana górami śmieci, błota i rumowiska, wywożonemi i sypanemi bez ładu, zarosła lasem ostów i pokrzyw" – pisał Franciszek Klein w książce „Planty Krakowskie". Zanim przystąpiono do uporządkowania Plant i założenia parku, zrujnowane mury i nieciekawa okolica przyciągały prostytutki, żebraków i przestępców. Stały się także wylęgarnią szczurów i wszelkich chorób. Do pracy nad utworzeniem Plant, które – jak na tamte czasy – były pionierską koncepcją, przystąpiono w 1822 r. Obecnie Planty należą do najlepszych turystycznych marek Krakowa.

Planty przy Placu Szczepańskim w Krakowie Fot. MS

Renaturyzacja rzek jest działaniem coraz częściej docenianym. Przywrócenie rzekom naturalnego biegu i wyglądu nie ogranicza się do korzyści dla środowiska przyrodniczego. Walory estetyczne zielonych przestrzeni nadrzecznych stwarzają atrakcyjne miejsca rekreacji dla mieszkańców i turystów. Meandrująca rzeka to cenny element krajobrazu, charakterystyczny dla obszarów nizinnych. Rolę roślinności przybrzeżnej coraz częściej docenia się również w miastach, głównie z uwagi na walory estetyczne.

Innym kierunkiem działań, obok renaturyzacji, jest **spiętrzanie wód** – zwłaszcza na odcinkach śródmiejskich. Wiele cieków wodnych przepływających przez miejscowości województwa łódzkiego to strugi o skromnych rozmiarach i niewielkich przepływach. Dzięki zastawkom i jazom, po spiętrzeniu wód, nawet najskromniejszy strumyk może zyskać bardziej efektowny wygląd.

Grzybienie w ogrodzie botanicznym w Łodzi Fot. MG

Spiętrzenie wód Wolbórki w Parku Bulwary w Tomaszowie Mazowieckim Fot. DK/UMTM

5.2. Dobór roślin i utrzymanie zieleni

Właściwy dobór gatunków roślin zależy od konkretnych warunków siedliskowych i przestrzennych. Będą zdrowo rosły tylko wtedy, gdy zostaną posadzone zgodnie z ich preferencjami co do rodzaju, zasobności i wilgotności gleby oraz wymagań świetlnych. Gatunki powinny być tak dobrane, aby nie sprawiały problemów w pielęgnacji, tolerowały trudne warunki (w tym miejskie), przyczyniały się do oczyszczania powietrza i poprawy mikroklimatu, a przy tym cieszyły oczy. Przy wyborze gatunków drzew należy uwzględnić siłę wzrostu i pokrój, aby w przyszłości uniknąć kolizji z innymi drzewami, zabudową czy infrastrukturą.

Drzewa i krzewy służące do obsadzania ulic, alei i chodników powinny odznaczać się tolerancją w stosunku do gleb ubogich, ubitych, zasolonych, deficytu wody, wysokich temperatur, zanieczyszczenia powietrza. Natomiast w parkach czy na większych skwerach dobór drzew i krzewów może być bardzo szeroki – można tam sadzić wszystkie rośliny, które rosną w naszej strefie klimatycznej. W dolinach rzek i strefach brzegowych zbiorników wodnych należy stosować gatunki tolerujące wysoki poziom wód gruntowych czy okresowe zalewanie.

Grujecznik w Arboretum w Rogowie Fot. MG

Świerki w parku w Nieborowie Fot. MG

W naszym klimacie jesienią drzewa oraz większość krzewów liściastych traci liście, a niska zieleń albo zanika, albo staje się szarobura, a więc mało atrakcyjna. Ale nie musi tak być – łagodniejsze zimy i coraz większa dostępność nowych gatunków oraz odmian roślin zimozielonych sprawiają, że również w okresie zimowym można cieszyć oczy kolorami. Rośliny zimozielone zachowują liście przez cały rok. Klasycznym przykładem jest większość gatunków iglastych, które zimą grają pierwsze skrzypce w monotonnym krajobrazie.

Firletka poszarpana w ogrodzie botanicznym w Powsinie Fot. MG

Urządzanie i pielęgnacja terenów zieleni, a w szczególności sadzenie i pielęgnacja drzew, **wymagają specjalistycznej wiedzy**. Dlatego gminy powinny zatrudniać doświadczonych ogrodników i prowadzić fachowy nadzór nad pracami w zieleni. Przy wyborze wykonawcy cena w żadnym wypadku nie może być jedynym przyjmowanym kryterium przy punktacji ofert.

Należy także zwracać uwagę na **odpowiednie traktowanie drzew** (zwłaszcza ich korzeni) podczas robót ziemnych lub innych prac budowlanych. W tym celu warto dokonać przeglądu standardów stosowanych przy umowach, konkursach, przetargach i zamówieniach publicznych.

Jako dobrą praktykę należy przykładowo wskazać „Karty informacyjne do standardów ochrony drzew w inwestycjach Wrocławia". Karty są katalogiem dobrych praktyk i mają obowiązywać przy wszystkich procesach budowlanych prowadzonych na terenach gminnych. W karcie są informacje, np. jak zabezpieczyć drzewa w trakcie prac budowlanych lub w jaki sposób zorganizować budowę, aby nie niszczyć systemu korzeniowego drzew.

Drzewa wymagają przestrzeni. Należy zatem unikać sadzenia drzew zbyt blisko siebie (w skrajnych przypadkach w łódzkich parkach widuje się nasadzenia drzew nawet pod koronami starszych okazów). Takie nasadzenia mają znikomą szansę, żeby się utrzymać, a sadząc nowe drzewo w obrębie systemu korzeniowego innych drzew uszkadzamy ich korzenie, które stają się podatne na patogeny (np. grzyby), co może powodować zamieranie dojrzałych okazów. Fundusze na zieleń, tak jak każde środki publiczne, powinny być wydatkowane gospodarnie i celowo.

Dobrze utrzymane **trawniki** w parkach zachęcać będą do korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu przez całe lato. Warto pamiętać, że trawniki pozbawione osłony drzew i krzewów mają ograniczoną odporność na suszę. Wiele parków i skwerów projektuje się w ten sposób, że centralnym punktem jest łąka, okolona i zacieniona pasem zieleni wysokiej. Drzewa odgradzają taką przestrzeń od ulic i zabudowy, tworząc klimat zielonego azylu. Na tak zaprojektowanym terenie trawniki bez podlewania potrafią dłużej zachować soczystą zieleń.

Ciekawą alternatywą dla trawników jest zakładanie **łąk i muraw kwietnych** oraz sadzenie **roślin okrywowych**, szczególnie przy ruchliwych ulicach miejskich. Zaletą takiego rozwiązania jest poprawa estetyki, zwiększenie różnorodności biologicznej, m.in. poprzez przyciągnięcie motyli, pszczół i innych owadów zapylających. Dobrym i niemal bezkosztowym rozwiązaniem jest ograniczenie koszenia i obserwacja roślinności występującej na danym terenie. Często bowiem okazuje się, że dane zbiorowisko do spontanicznej zamiany w wielobarwną łąkę czy murawę wymaga jedynie zmiany terminów koszenia i ewentualnie podsiewu mieszanką nasienną.

Bolivarpark w centrum Hamburga Fot. MS

5.3. Zaangażowanie mieszkańców

Mieszkańców warto włączać w działania samorządów już na etapie projektowania terenów zieleni. Przydatne mogą być takie metody partycypacji społecznej, jak warsztaty projektowe, konsultacje społeczne, budżety obywatelskie, a nawet panel obywatelski. Spotkania konsultacyjne mogą mieć różną formę, np. spacerów badawczych lub spotkań ze specjalistami. Cenna będzie współpraca ze stowarzyszeniami, nieformalnymi grupami, instytucjami, firmami i osobami prywatnymi. Warto zadbać o to, by w konsultacjach wzięły udział zróżnicowane grupy mieszkańców, w tym także osoby z niepełnosprawnościami.

Zaangażowanie mieszkańców pozwoli na wypracowanie koncepcji i planów lepiej dopasowanych do miejscowych warunków i potrzeb. W wielu przypadkach pozwoli także uniknąć błędów i zbędnych wydatków.

Dobrą praktyką może być zachęcanie lokalnej społeczności do włączania się w proces wykonawczy – niektóre prace można wykonać społecznie. Jest to dobre rozwiązanie z uwagi na pogłębienie relacji sąsiedzkich, a także utożsamianie się mieszkańców z miejscem. Dlatego warto zaangażować mieszkańców do nasadzeń, a następnie dbania o nie, zwłaszcza w pierwszych latach po posadzeniu. W programach działania placówek gminnych (np. Centra Zdrowego i Aktywnego Seniora, Młodzieżowe Domy Kultury) warto uwzględnić projekty, w ramach których mieszkańcy, jako wolontariusze, będą mogli zajmować się pielęgnacją zieleni.

Targ śniadaniowy w parku miejskim Preußenpark w Berlinie Fot. MS

Można rozważyć wprowadzenie **zachęt finansowych dla mieszkańców** do zazieleniania terenów półpublicznych (np. podwórek w kamienicach, przedogródków, ogrodów społecznych)[10]. Przykładem mogą być programy finansowego wsparcia: „Zielone Podwórka Szczecina" i „Zielone Przedogródki Szczecina".

Cenna może być też **organizacja konkursu dla mieszkańców**, na wzór organizowanego od blisko 30 lat konkursu „Zielony Poznań". Celem wydarzenia jest zachęcenie poznaniaków do dbania o tereny zielone w miejscu zamieszkania i pracy. Konkurs jest skierowany do mieszkańców, ukwiecających swoje przydomowe ogrody, działki i balkony, ale też firm i instytucji, które zielonymi aranżacjami upiększają miasto.

[10] Takie inwestycje nie zawsze są tanie w realizacji – jeżeli trzeba usunąć kostkę, rozkuć i wywieźć beton, a przy okazji zaizolować i ocieplić podziemną kondygnację budynku – wtedy posadzenie roślin to najmniejszy koszt.

Plenerowa gra w szachy w ogrodzie Muzeum Pałac Herbsta w Łodzi Fot. AS

Na terenach zieleni mogą być organizowane **wydarzenia i imprezy plenerowe**: festyny, festiwale, seminaria, spotkania, kiermasze i wystawy (w tym ogrodnicze), pokazy, spektakle, koncerty plenerowe (w tym koncerty muzyki poważnej), seanse filmowe, warsztaty edukacyjne (w tym przyrodnicze, rzemieślnicze, artystyczne), wymiana roślin, pikniki, targi, w tym popularne ostatnio targi śniadaniowe, spacery i wycieczki rowerowe z przewodnikiem, obserwacje astronomiczne, zajęcia sportowe prowadzone przez instruktorów (np. nordic walking, bieganie, narty biegowe, gimnastyka, joga, taniec), otwarte zawody sportowe itd. Takie imprezy i wydarzenia organizowane są niekiedy przez samych mieszkańców i finansowane z budżetu obywatelskiego.

Ważne jest również, by **szeroko i skutecznie informować mieszkańców** o ww. działaniach, np. za pośrednictwem mediów społecznościowych i stron informacyjnych urzędu gminy.

Edukacja ekologiczna wspiera skuteczność i trwałość działań inwestycyjnych i planistycznych dotyczących terenów zieleni. Edukacja (prowadzona na wszystkich poziomach systemu edukacji i wszelkimi kanałami) powinna przekazywać kompleksową i aktualną wiedzę na temat znaczenia i wartości usług ekosystemowych oraz roli błękitno-zielonej infrastruktury. Przydatne może być też upowszechnianie podstawowych umiejętności z zakresu ogrodnictwa. Uczniowie opuszczając szkołę powinni mieć wyrobione nawyki troski o środowisko przyrodnicze.

Dobre efekty przynieść mogą również kampanie informacyjne i edukacyjne. Podejmowane są na przykład cykliczne akcje „Sprzątanie świata", czy „Wiosenne sprzątanie świata" – symboliczne, ale potrzebne, podkreślające wagę sprzątania otoczenia i nieśmiecenia.

Seniorzy na plenerowych zajęciach tanecznych w Warszawie Fot. MS

6. TERENY ZIELENI, KTÓRE WARTO ZOBACZYĆ

Zieleń traktujemy zwykle jako tło dla architektury i zwiedzając nowe miejsca nie zwracamy na nią uwagi. W niniejszym opracowaniu zieleń gra pierwsze skrzypce. W rozdziale podajemy przykłady zielonych miejsc, które mogą być inspiracją do tworzenia lepszych przestrzeni w województwie łódzkim. Przedstawiamy obiekty, które warto zobaczyć, gdyż stanowią cenne wzorce możliwe do wykorzystania w naszych warunkach klimatycznych. Podane przykłady są wyborem subiektywnym i nie wyczerpują tematu, zachęcamy zatem również do szukania inspiracji we własnym zakresie.

Arboretum w Rogowie Fot. MS

6.1. Arboretum w Rogowie

To jeden z największych tego typu ogrodów w Polsce. Założony został w 1923 r. na terenie leśnym. Arboretum Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Rogowie należy do najciekawszych, najbogatszych w gatunki i odmiany drzew oraz krzewów arboretów w Europie Środkowej. Obecnie jego powierzchnia wynosi około 54 ha. Ma charakter parku leśnego, a liczne stare, luźno stojące sosny, z rzadka świerki, graby i dęby, stanowią malownicze tło dla bogatych kolekcji roślinnych. Z uwagi na rozległy teren można tutaj sadzić rośliny grupowo i w kępach, w odróżnieniu od innych ogrodów botanicznych, zazwyczaj ograniczonych powierzchnią. Szczególnie w przypadku roślin kwitnących daje to doskonałe efekty. Arboretum najliczniej odwiedzane jest wiosną, w okresie kwitnienia różaneczników, azalii, magnolii, oraz jesienią, kiedy przebarwiają się liście drzew i krzewów, a zwłaszcza licznych tutaj klonów.

Arboretum w Rogowie Fot. MS

Arboretum w Rogowie Fot. MG

6.2. Park pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej

Jest elementem unikatowego krajobrazowo-architektonicznego zespołu sakralnego z początku XVII w., położonego na pogórzu Beskidu Makowskiego, pośród lesistych pagórków i dolin, na stokach góry Lanckorońskiej i góry Żar. Malowniczość krajobrazu można podziwiać z rozmieszczonych na przestrzeni kilku kilometrów kwadratowych dróżek – alei parkowych obsadzonych starymi drzewami. Szerokie aleje majestatycznych drzew są eleganckie i dostojne, a przy tym tanie w utrzymaniu. Obszar Kalwarii wraz z klasztorem oo. Bernardynów oraz parkiem pielgrzymkowym, ze względu na unikatową wartość kulturową, przyrodniczą i kultową, został wpisany w 1999 r. na **Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO** pod nazwą „Krajobrazowy Zespół Manierystycznego Parku w Kalwarii Zebrzydowskiej". W skład zespołu wchodzi barokowa bazylika Matki Bożej Anielskiej wzniesiona wraz zabudowaniami klasztornymi na wschodnim stoku góry Żar, a ponadto kilkadziesiąt rozlokowanych na rozległym obszarze i wkomponowanych w urozmaicony krajobraz kaplic i kościołów kalwaryjskich, wśród których najcenniejsze powstały w stylu manieryzmu niderlandzkiego.

Park pielgrzymkowy w Kalwarii Fot. MS

6.3. Lanckorona

Będąc w Kalwarii Zebrzydowskiej nie można ominąć położonej w sąsiedztwie, pełnej uroku wsi **Lanckorona**. Ta niewielka miejscowość w mistrzowski sposób wykorzystuje swoje walory krajobrazowe, architektoniczne i tereny zielone, by wyrobić sobie dobrą, rozpoznawalną markę turystycznej atrakcji Małopolski. Poza urokliwym położeniem na stokach góry Lanckorońskiej, zwieńczonej malowniczymi ruinami zamku Kazimierza Wielkiego, interesująca jest dla turystów cenna zabudowa i średniowieczny układ przestrzenny. W centrum dawnego miasteczka, głównie w pierzejach rynku, wciąż oglądać można liczne domy podcieniowe, będące perłami architektury drewnianej.

Domy podcieniowe w pierzei Rynku w Lanckoronie Fot. MS

6.4. Ogrody w Nieborowie i Arkadii

Zespół pałacowo-ogrodowy w Nieborowie i znajdujący się kilka kilometrów na północny zachód **ogród w Arkadii** powiązane są w ramach jednego założenia przestrzennego, historycznego i artystycznego. Zabytki te są jednym z najbardziej autentycznych przykładów wiejskiej rezydencji magnackiej. Mają one tak wyjątkowe znaczenie dla kultury narodowej, że jako „Nieborów Arkadia – zespół pałacowo-ogrodowy i ogród sentymentalno-romantyczny" zostały uznane za pomnik historii. Obecnie znajduje się tu Muzeum w Nieborowie i Arkadii – Oddział Muzeum Narodowego w Warszawie.

Zespół pałacowo-ogrodowy w Nieborowie posiada czytelny układ przestrzenny z zachowanymi charakterystycznymi elementami struktury ogrodu regularnego i krajobrazowego, a także w znacznym stopniu oryginalną roślinnością i układem wodnym. Godny odwiedzenia jest otoczony murami ogród kuchenny na terenie parku w Nieborowie.

Zespół w 2022 r. został uhonorowany Certyfikatem przyznawanym w ramach projektu „Województwo Łódzkie Ogrodem Polski", jako wyróżnienie dla ogólnodostępnych terenów zieleni, będących miejscami o wyjątkowych walorach przyrodniczych lub krajobrazowych. Celem przyznania Certyfikatu jest budowanie wśród mieszkańców świadomości walorów współczesnych oraz zabytkowych założeń zieleni, docenienie zaangażowania właścicieli i zarządców terenów w tworzenie i utrzymanie zielonych przestrzeni publicznych, promowanie miejsc o szczególnych walorach przyrodniczych lub krajobrazowych.

6.5. Zespół pałacowo-parkowy w Skierniewicach

Do najważniejszych obiektów parkowych w województwie łódzkim należy **zespół pałacowo-parkowy arcybiskupów gnieźnieńskich w Skierniewicach**. W skład założenia, poza pałacem, wchodzą również oficyny i budynki gospodarcze, brama wjazdowa, kordegardy, a przede wszystkim rozległy i urokliwy park, ukształtowany w urozmaiconej pagórkami dolinie rzeki Skierniewki (Łupi), która stanowi jego oś. Kompozycja zachowała podział na ogród barokowo – klasycystyczny znajdujący się w części południowo–zachodniej i założenie krajobrazowe, tzw. park sentymentalny, zlokalizowany na północ od rezydencji. Zespół parkowo-pałacowy, we współczesnym kształcie, jest efektem przemian i przekształceń, trwających na przestrzeni XVII-XIX w. i rewaloryzacji przeprowadzonej w drugiej dekadzie XXI w. Zespół pałacowo-parkowy w Skierniewicach w 2022 r. uzyskał certyfikat w ramach projektu „Województwo Łódzkie Ogrodem Polski".

Pałac w Nieborowie Fot. AS

Rzeźba w parku miejskim w Skierniewicach Fot. MS

6.6. Szlak kwitnących magnolii w Cieszynie

Warto odwiedzić wiosną **Cieszyn** i wyruszyć na spacer **szlakiem kwitnących magnolii**. Trasa ma długość około 1 km, prowadzi ulicami miasta i obejmuje 11 przystanków (choć magnolii jest znacznie więcej). Magnolie trafiły do Cieszyna już około 1800 roku za sprawą ks. Leopolda Jana Szersznika, a pod koniec XIX w. bogaci mieszczanie sadzili je w ogrodach przy swoich willach jako oznakę prestiżu i statusu majątkowego. Od kilkunastu lat magnolie ponownie wróciły do łask. Można je spotkać w wielu ogrodach i stały się jednym z symboli miasta oraz magnesem przyciągającym turystów. Spacery magnoliowym szlakiem organizowane są w kwietniu przez Muzeum Śląska Cieszyńskiego. Cieszyńskie magnolie inspirują artystów: są na pocztówkach, obrazach, a nawet deserze sprzedawanym w muzealnej kawiarni.

Magnolie w Cieszynie Fot. MS

6.7. Bielsko-Biała - najpiękniej ukwiecone miasto

Bielsko - Biała Fot. MS

Tytuł **najpiękniej ukwieconego miąsta w Polsce** w plebiscycie Terra Flower Power[11] zdobyło dwa razy z rzędu (w latach 2020 i 2021) **Bielsko-Biała.** W przestrzeni miejskiej z roku na rok widać coraz więcej kolorowych kwiatów. W 2021 r. posadzono aż 30 tys. wiosennych kwiatów. Na placu Żwirki i Wigury znalazły się prostokątne dywany z tulipanów, które zdobią też inne charakterystyczne punkty: przy Ratuszu, zamku Sułkowskich, Teatrze Polskim i stacji kolejowej Bielsko-Biała Główna. Na rondzie przy kościele Opatrzności Bożej w Białej kwitnie ozdobny czosnek, którego duże, kuliste, fioletowe kwiatostany dodają uroku widokowi kościoła na tle gór. W cieplejszych miesiącach królują kwiaty jednoroczne: pelargonie, petunie, smagliczki, niecierpki, kocanki. Duże wrażenie robią wieże, donice i skrzynie z kompozycjami kwiatowymi, poustawiane w różnych punktach Bielska-Białej.

[11] Konkurs ma na celu wyłonienie i nagrodzenie miast, które w danym roku stworzyły najpiękniejsze dekoracje kwiatowe w swojej lokalnej przestrzeni https://inspirowaninatura.pl.

6.8. Park zamkowy w Oporowie

Zamek w **Oporowie** to jedna z najbardziej malowniczych rezydencji obronnych w województwie łódzkim. Wznosi się na niewielkiej wyspie otoczonej głęboką fosą pośród 11-hektarowego parku. Został wzniesiony przez biskupa kujawskiego Władysława Oporowskiego w XV wieku i pomimo burzliwych dziejów zachował swój gotycki charakter. Obecnie w jego wnętrzach znajduje się muzeum z ekspozycją wnętrz dworskich. Zamek otacza krajobrazowy park założony w pierwszej połowie XIX w., w którym czytelny jest wcześniejszy układ XVII-wiecznego ogrodu. W parku znajdują się urokliwe aleje, duża polana, zabytkowe rzeźby i budowle, w tym domek szwajcarski i tzw. domek gotycki. Ciekawostkę architektoniczną stanowią znajdujące się przy fosie kamienne schody z dwiema rzeźbami lwów. Wśród parkowych drzew występują okazałe sosny, topole, wiązy, dęby, graby, jesiony, kasztanowce, lipy, z których wiele osiągnęło pomnikowe rozmiary. Między nimi rosną rzadkie gatunki, w tym lipa amerykańska, odmiana buka o purpurowych liściach, orzech czarny, kłęk kanadyjski, żywotnik olbrzymi. Park wraz z zamkiem są idealnym miejscem na relaksujący lub romantyczny spacer.

6.9. Zielone pasaże w Łodzi

Pasaż Róży powstał w podwórzu kamienicy przy ul. Piotrkowskiej 3. Wszystkie ściany budynku zostały pokryte mozaiką z kawałków luster. Autorką projektu jest artystka Joanna Rajkowska, a prace rozpoczęto w 2013 r. Ta rozświetlona, magiczna przestrzeń stała się jedną z najpiękniejszych atrakcji Łodzi. W 2021 r. pasaż rozbudowano i wypełniono zielenią. Obecnie stanowi przejście do ul. Zachodniej i ma połączenie z Placem Wolności. Posadzono drzewa i wiele krzewów, w tym kilka odmian róż. W kameralnym zakątku w centrum miasta utworzono pergole z pnączami, ściany porastają bluszczem, a ławki zachęcają do wypoczynku. Pasaż Róży jest miejscem tłumnie odwiedzanym przez turystów oraz mieszkańców. Powierzchnia pasażu wynosi ponad 3 tys. m², a zieleń zajmuje 700 m².

Nowy zielony pasaż powstaje w centrum Łodzi, w obszarze ograniczonym ulicami **Ogrodową, Zachodnią, Legionów i Gdańską**. Miejsce zmienia się dzięki utworzeniu pieszych przebić wewnątrz kwartału. Pasaże prowadzą do ogrodu na tyłach zabytkowego kościoła św. Józefa. Utworzono chodniki i rabaty, nawierzchnie utwardzono kamienną kostką i granitowymi płytami. Dzięki przebiciu kwartału niedostępny obszar o powierzchni około 7 ha staje się przestrzenią przyjazną i komfortową, a okoliczni mieszkańcy i turyści zyskają nowe miejsce do spacerów.

Nowe pasaże przy ul. Ogrodowej w Łodzi
Źródło mapy podkładowej: Google Maps

Park zamkowy w Oporowie Fot. MG

Aneks 1. Przegląd dokumentów strategicznych

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030

Najistotniejszym dokumentem na poziomie regionalnym jest Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. Szczególnie ukierunkowanym na realizację działań związanych z terenami zieleni jest kierunek 3.2.3.:
3.2.3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni, m.in. takie jak:

- ogrody rekreacyjno-sportowe (wraz z takimi obiektami jak m. in. place zabaw, boiska, kameralne stadiony lokalne, mini amfiteatry, siłownie na świeżym powietrzu, korty tenisowe, skateparki, kąpieliska, stoki narciarskie i lodowiska),
- ogrody owocowe (np. sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych, winnice),
- ogrody edukacyjne (m.in. ogrody botaniczne, arboreta, ogrody tematyczne, ogrody historyczne, ogrody popularno-naukowe, ogrody sensoryczne, ogrody zoologiczne),
- zabytkowe formy zieleni (np. przy obiektach rezydencjalnych i sakralnych),
- zielone enklawy (np. zielone podwórka i przedogródki, ogrody społeczne, łąki kwietne, parki „kieszonkowe", „zielone dachy", „zielone przystanki", „zielone ściany") wraz z elementami uzupełniającymi tereny zieleni (np. pasieki na dachach, budki dla ptaków),
- Zielone Sieci rozumiane jako połączenia ogrodów o różnorodnych funkcjach drogami rowerowymi, ścieżkami dla pieszych, wzbogacone infrastrukturą turystyczną, np. wiaty turystyczne i punkty widokowe.

Wyrazem operacjonalizacji celów Strategii 2030 oraz stosowanego na poziomie krajowym podejścia projektowego są Zintegrowane Przedsięwzięcia Strategiczne (ZPS). Przedsięwzięcia te są wyborem strategicznym i priorytetyzacją działań przewidzianych w ramach polityki rozwoju. Warto zwrócić uwagę na **ZPS 1. ZIELONE I AKTYWNE ŁÓDZKIE**

INNE DOKUMENTY NA SZCZEBLU REGIONALNYM

- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego
- Plan zagospodarowania przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi
- Program ochrony środowiska województwa łódzkiego na lata 2021-2024 z perspektywą do 2028
- Program ochrony powietrza oraz plan działań krótkoterminowych dla strefy łódzkiej
- Program ochrony powietrza oraz plan działań krótkoterminowych dla strefy aglomeracja łódzka
- Program regionalny Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027 (FEŁ 2027)(projekt)

DOKUMENTY NA SZCZEBLU KRAJOWYM

- Polityka Ekologiczna Państwa 2030 – strategia rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej
- Strategiczny Plan Adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030 (SPA)
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030
- Krajowa Polityka Miejska 2030 (KPM)
- Plan przeciwdziałania skutkom suszy (PPSS)
- Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020

DOKUMENTY UNII EUROPEJSKIEJ

- Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 - Przywracanie przyrody do naszego życia
- Europejski Zielony Ład

Aneks 2. Źródła finansowania

Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego – konkurs „Ogrody Przyjazne Naturze”, Budżet Obywatelski Samorządu Województwa Łódzkiego „Łódzkie na plus”, konkurs „Łódzkie ratuje zabytki”, program „Infrastruktura sportowa Plus”, program „Infrastruktura turystyczna Plus”, Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027 (FEŁ) (projekt), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (przedłużony do 2022 r.) oraz inne programy.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (przedłużony do 2022 r.).

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków – Dotacje na dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Ministerstwo Klimatu i Środowiska – konkurs Miasto z Klimatem.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Program Ochrona Zabytków.

Ministerstwo Sportu i Turystyki - Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, Program „Sportowa Polska”, Program „Sport Wszystkich Dzieci”.

Krajowy Punkt Kontaktowy Narodowe Centrum Badań i Rozwoju - Horyzont Europa.

Punkt Informacyjny Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej - Środki norweskie i EOG - „Środowisko, Energia i Zmiany Klimatu”, „Rozwój Lokalny”.

SPIS TREŚCI

		SŁOWO WSTĘPNE	**1**
1.		**ŁÓDZKIE DZISIAJ**	**3**
2.		**KORZYŚCI Z TERENÓW ZIELENI**	**6**
3.		**ATRAKCYJNIE ZAARANŻOWANE TERENY ZIELENI**	**11**
	3.1.	Ogrody rekreacyjno-sportowe	**11**
	3.2.	Ogrody owocowe	**13**
	3.3.	Ogrody edukacyjne	**15**
	3.4.	Zabytkowe formy zieleni	**17**
	3.5.	Zielone enklawy	**18**
	3.6	Zielona Sieć	**20**
4.		**PROJEKT NATURA – FORMY OCHRONY PRZYRODY**	**24**
5.		**PLANOWANIE, REALIZACJA I UTRZYMANIE TERENÓW ZIELENI**	**30**
	5.1.	Planowanie inwestycji w zakresie terenów zieleni	**30**
	5.2	Dobór roślin i utrzymanie zieleni	**33**
	5.3	Zaangażowanie mieszkańców	**35**
6.		**TERENY ZIELENI, KTÓRE WARTO ZOBACZYĆ**	**37**
Aneks 1.		**Przegląd dokumentów strategicznych**	**42**
Aneks 2.		**Źródła finansowania**	**43**

Autorzy:
Mikołaj Siwiński, Małgorzata Godlewska, Jakub Bednarski, Joanna Jarominek, Małgorzata Kucharska, Renata Leśniak-Kordzińska, Marta Pabich-Makoska, Emilia Wcisło

Autorzy zdjęć:
MS – Mikołaj Siwiński, MG – Małgorzata Godlewska, HA – Hieronim Andrzejewski, MK – Marcin Kwiatkowski, BPPWŁ – Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi, UMWŁ – Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, GP - Gmina Poddębice, GU – Gmina Uniejów, AS - Adam Staśkiewicz, MN - Muzeum Narodowe w Warszawie, Oddział w Nieborowie i Arkadii, DK/UMTM - Dariusz Kwapisiewicz/Urząd Miasta Tomaszowa Mazowieckiego, PW - Piotr Wajman

Zdjęcie na okładce:
Ogród sentymentalno-romantyczny w Arkadii, fot. BPPWŁ

Wydawca:
Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego
Departament Klimatu i Turystyki

Creative Commons License

ISBN 978-83-65238-15-3

Łódź, 2022 r.

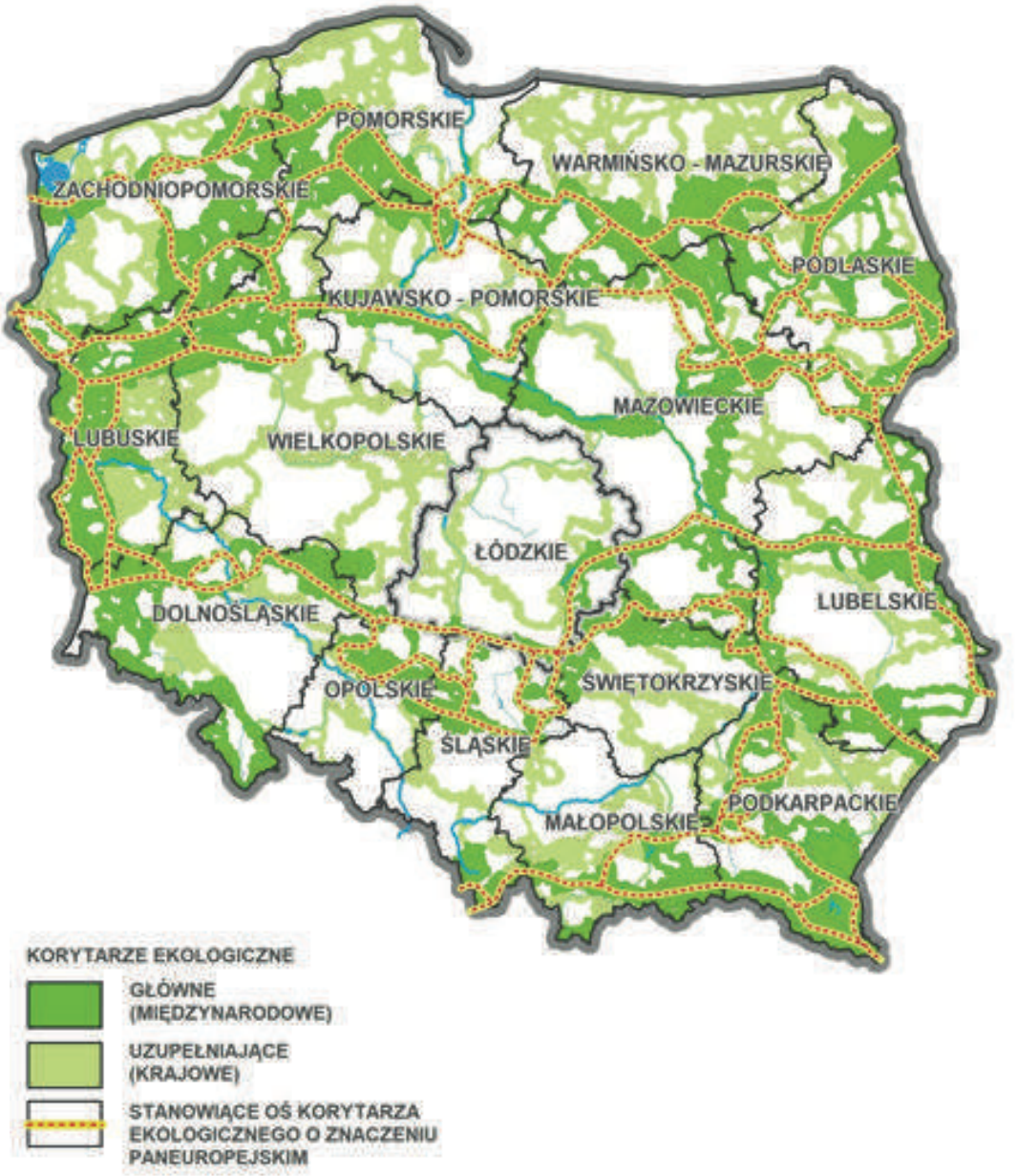

Rys. 8. Korytarze ekologiczne w województwie łódzkim na tle kraju w 2022 r.
Źródło: BPPWŁ na podstawie danych Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego

CEL INFORMATORA

- Popularyzacja koncepcji Zielonej Sieci w planowaniu przestrzennym
- Wsparcie samorządowców w działaniach na rzecz ochrony i kształtowania terenów zieleni
- Poprawa jakości terenów zieleni
- Budowa infrastruktury sportowej i rekreacyjnej
- Renaturyzacja zbiorników i cieków wodnych
- Nowa jakość przestrzeni publicznych, m.in. dzięki zielonej rewitalizacji
- Adaptacja do zmian klimatu
- Ulepszenie przestrzeni dla aktywności fizycznej i efektywnego wypoczynku poprzez wprowadzenie zieleni
- Poprawa jakości życia mieszkańców woj. łódzkiego poprzez wprowadzenie zieleni do ich otoczenia
- Wsparcie profilaktyki zdrowotnej

ADRESACI

- Samorządowcy
- Inwestorzy
- Pracownie urbanistyczne
- Mieszkańcy zainteresowani problematyką adaptacji do zmian klimatu, gospodarką przestrzenną, kształtowaniem przestrzeni publicznych
- Organizacje pozarządowe